

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВІ КОМУНІКАЦІЇ У ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації до самостійної роботи
для студентів усіх напрямів та спеціальностей

КИЇВ-2019

УДК
ББК

Укладачі: Бурлакова І. В., Кошетар У.П., Земляна Г.І.

Рецензент: Красножон Н.Г.

Затверджено на засіданні методично-редакційної ради
Національного авіаційного університету (протокол №___ від
_____ 2019 р.).

Наукові комунікації: методичні рекомендації до
самостійної роботи для студентів усіх напрямів та
спеціальностей / уклад.: І. В. Бурлакова, У.П. Кошетар, Г.І.
Земляна. – К.: НАУ, 2019. – 99 с.

У методичних рекомендаціях з дисципліни «Наукові
комунікації» сформульовано завдання для самостійної роботи. До
кожної теми подано план, методичні рекомендації до опрацювання
теоретичних питань, запитання для самоконтролю та практичні
завдання.

Для студентів усіх напрямів та спеціальностей.

Навчальне видання

НАУКОВІ КОМУНІКАЦІЇ У ФАХОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації до самостійної роботи
для студентів усіх напрямів та спеціальностей

Укладачі: БУРЛАКОВА Ірина Вікторівна
КОШЕТАР Уляна Петрівна
ЗЕМЛЯНА Галина Іванівна

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ЗАДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	8
1. Модуль №1. «Наукова мова як комунікативний феномен».....	8
1.1. Наукові комунікації в суспільстві знань: сучасний стан і проблеми розвитку	8
1.2. Концептуальний апарат професійно орієнтованої наукової комунікації	16
1.3. Функційно-стильова платформа наукових комунікацій у фаховій діяльності.....	26
1.4. Комунікативно-прагматична своєрідність наукових текстів.....	35
1.5. Наукова комунікація як складова фахової діяльності.....	41
1.6. Комунікативна компетенція у кваліфікаційній професіограмі фахівця. Публічний виступ у діловій та професійній комунікації.....	51
1.7. Ділові та наукові комунікації в організаціях. Форми ділових комунікацій	59
1.8. Документна комунікація і її роль у професійно орієнтованій діяльності	67
1.9. Наукові комунікації у фаховій діяльності – сучасні глобалізаційні виклики і перспектива.....	77
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	94

ПЕРЕДМОВА

Для успішної професійної діяльності фахівцеві важливо досконалим засвоїти сучасні норми української наукової мови, виробити цілісний науковий погляд, набуті вмінь і навичок аналітико-синтетичного та системного опрацювання джерел наукової інформації, правильно використовувати мовні засоби залежно від сфери й мети фахового спілкування, створювати якісні наукові тексти. У ХХІ столітті істотно змінюється й поглиблюється розуміння місця, ролі та цінності освіти. Формується новий образ знання, новий образ фахівця та освіти як такої. Сьогодні продукування знань – головне джерело економічного зростання розвинутих держав, а освіта та наука оголошені стратегічними в сучасному світі. Отже, завдання вищої школи України – готувати фахівців нового покоління, які включені у світовий науковий простір, уміють грамотно комунікувати з представниками інших народів та культур.

Необхідність формування навичок ефективного відбору та використання мовних засобів у конкретній науково-професійній ситуації вимагає максимального наближення навчання до реальних умов комунікації. Зважаючи на те, що університет сьогодні готує не просто фахівців конкретної галузі, але й спеціалістів, орієнтованих на наукову діяльність, формування відповідної комунікативної наукової компетенції – важливе завдання навчального процесу.

Розвинуті комунікативні навички вченому потрібні для продукування та презентації наукових ідей. Саме тому в дисципліні «Наукові комунікації у фаховій діяльності» наголошується на важливості високого рівня володіння сучасною українською літературною мовою в житті науковця, а також уміння створювати та проводити презентації, використовувати візуальні комунікації та інфографіку, готувати інформаційні матеріали про результати наукової діяльності для засобів масової інформації, професійно вести наукову дискусію та працювати з аудиторією з використанням інтерактивних методів. Метою курсу «Наукові комунікації у фаховій діяльності» є набуття магістрантами теоретичних відомостей та практичних навичок наукової комунікації відповідно до новітніх вимог. Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити суть, мету та завдання наукових комунікацій у сучасному світі;
- з’ясувати роль наукових шкіл у процесі становлення особистості науковця;
- відстежити інтелектуальні здобутки українців у контексті світових досягнень;
- розширити знання про науковий стиль сучасної української літературної мови, його сферу використання, різновиди, жанри;
- сформувати усвідомлення важливості лексикографічної компетентності у науковій діяльності фахівця;
- удосконалити знання лексичних і граматичних норм сучасної української літературної мови, важливих у науковій комунікації;
- підвищити культуру писемного та усного наукового мовлення;
- сформувати розуміння особливостей наукової інтернет-комунікації;
- розвивати творче мислення студентів;
- виховувати повагу до української літературної мови та мовних традицій, сформувати чітке розуміння ролі державної мови у професійній діяльності;
- надати необхідні відомості про сучасні виклики науці в Україні й прогнози щодо майбутньої ролі та перспектив наукової комунікації у світі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістранти повинні набути таких компетентностей:

- знати місце і роль наукових комунікацій у сучасному світі;
- усвідомлювати важливість наукової діяльності та роботи наукових шкіл;
- знати основні вимоги, що ставить сучасна наука до термінотворення, шляхи збагачення термінофонду;
- уміти висувати гіпотези, асоціативно мислити, формулювати можливий варіант розв’язання проблеми;
- уміти аргументувати власні судження;

- уміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між мовними фактами;
- уміти робити висновки й умовиводи;
- правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думки для успішного розв'язання проблем і завдань у науковій діяльності;
- продукувати наукові тексти різних жанрів (тези, статті, анотації тощо) відповідно до поставленої мети;
- вміти організовувати наукові заходи;
- оволодіти засобами успішної презентації наукових досягнень;
- уміти оцінювати отримані результати і застосовувати їх у нових ситуаціях.

Програма дисципліни «Наукові комунікації у фаховій діяльності» базується на засадах комплексної підготовки високоосвічених фахівців. Курс пов'язаний з іншими дисциплінами, які студенти вивчали в попередніх семестрах: «Українська мова», «Філософія», «Історія та культура України», «Основи наукових досліджень», «Інформаційні технології». Згідно з робочою навчальною програмою дисципліни «Наукові комунікації у фаховій діяльності» для студентів денної форми навчання на вивчення дисципліни передбачено 120 годин, з яких 34 – аудиторні заняття, 86 – самостійна робота студентів. Методична розробка скеровує студентів на самостійну роботу, зокрема на опрацювання ними дев'яти тем відповідно до тематичного плану робочої навчальної програми, вивчення текстів, систематизування засвоєних знань, опанування навичок аналітико-синтетичного та системного мислення.

Запропоновано дев'ять тем, до кожної з яких подані план, література, методичні рекомендації до самостійного вивчення матеріалу, питання для самостійного контролю засвоєних знань, теми презентацій та рефератів, практичні завдання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ І ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Модуль №1. «Наукова мова як комунікативний феномен» Тема 1. Наукові комунікації в суспільстві знань: сучасний стан і проблеми розвитку

Мета заняття: ознайомлення студентів з особливостями та основними закономірностями розвитку наукової комунікації.

План

1. Науковий потенціал незалежної України.
2. Престижні міжнародні та національні премії в галузі науки.
3. Роль стартапів у сучасному світі і в Україні.
4. Значення наукових комунікацій у XXI столітті.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід особливу увагу звернути на проблему наукового потенціалу незалежної України. Наукові та технічні ресурси держави є найпотужнішими інструментами досягнення соціальних, політичних та економічних цілей.

Зміни, які відбувались у сфері науки протягом останнього десятиріччя, були неоднозначними й суперечливими. Гострі соціально-економічні проблеми перехідного періоду негативно вплинули на стабільність роботи більшості наукових установ. Уже на початку 1990-х рр. окреслилася стійка тенденція до скорочення чисельності спеціалістів. Відбувалося це значною мірою за рахунок провідних учених і здібної молоді. За перші роки незалежності на роботу за кордон виїхало понад 6 тис. учених. Особливо відчутні втрати серед генетиків, фізиків-теоретиків, фізіологів, біохіміків. Значно скоротилася кількість працівників у науково-дослідних установах Міністерства машинобудівної промисловості, Міністерства енергетики, Міністерства промисловості, Міністерства охорони здоров'я, Національної академії наук. Основними причинами відпливу спеціалістів з наукової сфери було погіршення умов праці, стрімке зниження реальної заробітної плати та престижу наукової діяльності, посилення попиту на

висококваліфікованих спеціалістів в інших галузях діяльності в комерційних структурах.

Зміни, які відбувались у науковій сфері країни, так чи інакше пов'язані з її фінансуванням. Щорічні витрати на одного науковця в Україні не перевищують 700 доларів США, тоді як в Ізраїлі – 41 тис., у Південній Кореї – 60 тис., у США – 180 тис. Постає необхідність розширення діапазону можливостей та глибинної структуризації наукомісткої складової потенціалу нації.

Наука та освіта є не лише визначальними чинниками ефективного розвитку економіки, але й гарантією освіченості суспільства в цілому. Лейтмотивом поступу української державності має постати нова концепція інноваційно-технологічного прориву. Наука та освіта повинні стати реальними пріоритетами державної політики в Україні. Має бути створена модель трьохчленного гармонійного симбіотичного утворення, свого роду «тріумвірату», що існує у безпосередній взаємодії, взаємодоповнювальності та взаємообумовлює дієвість своїх складових: наука – освіта – виробництво (практична реалізація). Науково-освітній напрям є субстанційною основою, визначальним стрижнем, що закладає перспективи потенційного еволюційного стрибка будь-якого суспільства.

Отже, наука в сучасній Україні є важливою складовою частиною духовної культури, формою суспільної свідомості, потенціал якої в Україні залишається порівняно високим. Активізації наукового пошуку сприяло створення і заснування наукових установ та інституцій, які стали локомотивом в організації академічної та прикладної науки в Україні. Водночас у науковій сфері простежується і низка негативних тенденцій, зокрема: постійне зниження витрат на науку у внутрішньому валовому продукті, недостатня матеріальна база, обмежений доступ до новітньої наукової інформації, зниження ефективності функціонування наукових установ, внутрішній і зовнішній «відплив умів».

Друге питання розкриває феномен міжнародних та національних премій в галузі науки. Найбільш престижними міжнародними преміями вважаються, зокрема, Нобелівська та премія імені Абеля, а в Україні – Державна премія України в галузі науки і техніки.

Державна премія України в галузі науки і техніки – щорічна державна нагорода. Заснована постановою ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР від 23 квітня 1969 року. 31 травня 2016 року Президент України Петро Порошенко підписав указ, яким затверджено в новій редакції Положення про Державну премію України в галузі науки і техніки, внесені зміни до Положення про Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки. Премія присуджується:

- за видатні наукові дослідження, які сприяють дальшому розвитку гуманітарних, природничих, технічних наук, позитивно впливають на суспільний прогрес і утверджують високий авторитет вітчизняної науки у світі;
- за розроблення та впровадження нової техніки, матеріалів і технологій, нових способів і методів лікування та профілактики захворювань, що відповідають рівню світових досягнень;
- за роботи, які становлять значний внесок у розв'язання проблем охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки;
- за створення підручників для середніх загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів, що відповідають сучасним вимогам і сприяють ефективному опануванню знань, істотно впливають на поліпшення підготовки майбутніх спеціалістів.

На здобуття Державної премії можуть висуватися наукові роботи та підручники, опубліковані у завершеному вигляді не менше, ніж за рік до їх висунення, а також освоєні у виробництві роботи у галузі техніки, матеріалів, технологій. Щорічно присуджується до 15-и державних премій, у тому числі до 4-х – за роботи, що становлять державну таємницю.

Висунення робіт на здобуття Державної премії провадиться установами Національної академії наук України, Академії медичних наук України, Української академії аграрних наук, Академії педагогічних наук України, Академії правових наук України, керівними органами громадських наукових та науково-технічних організацій, колегіями міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, науково-технічними та вченими радами наукових організацій, вищих навчальних закладів із забезпеченням широкої гласності.

Висунення підручників на здобуття Державної премії здійснюється колегією Міністерства освіти і науки України.

Нобелівська премія – одна з найпрестижніших міжнародних премій, яку щорічно присуджують за видатні наукові дослідження, революційні винаходи або значний внесок у культуру чи розвиток суспільства. Заснована за заповітом шведського підприємця, винахідника та філантропа Альфреда Бернарда Нобеля. Увесь свій статок (близько 31,5 млн шведських крон) він заповів на фінансування міжнародної премії. Згідно з його волею, річний прибуток від цієї спадщини має призначатися тим, хто найбільше прислужився людству за попередній рік у таких галузях діяльності, як: фізика, хімія, фізіологія або медицина, література, економіка за особливі досягнення перед людством у справі миру, а також як виняток – з математики.

Прийняття рішення про присудження премії миру довірено Норвезькому Нобелівському комітету, члени якого обираються Стортингом (парламентом Норвегії) з числа норвезьких громадсько-політичних діячів, але вони повністю незалежні від Стортингу в ухваленні рішення щодо лауреата.

Країнами, у яких найбільше нобелівських лауреатів (станом на 10 жовтня 2007), є США (лідирує) – 323, Велика Британія – 99, Німеччина – 78, Франція – 45, Швеція – 24, Росія (СРСР) – 17, Італія – 15, Швейцарія – 15, Нідерланди – 15, Канада – 12.

Від часу присудження перших премій (10 грудня 1901 р.) і до 2005 року включно її лауреатами стали 755 осіб (34 жінки та 721 чоловік), а також 18 організацій.

Офіційно Україна не має жодного лауреата Нобелівської премії. Натомість серед нобеліантів є чимало вихідців з України. Це вчені та письменники, які народилися, навчалися, розпочинали свою діяльність або тривалий час жили, плідно творили в Україні, але одержали Нобелівську премію, будучи громадянами інших країн. Зокрема нобелівську премію отримали такі вихідці з України: 1908 – Ілля Мечников, фізіологія та медицина, 1952 – Зельман Ваксман, фізіологія та медицина, 1966 – Йосеф Шмуель Агнон, література, 1971 – Саймон (Семен) Кузнець, економіка, 1981 – Роальд Гофман, хімія, 1992 – Георгій Харпак, фізика, 2015 – Світлана Алексієвич, література.

Декількох українців та вихідців з України було номіновано на здобуття Нобелівської премії, але з різних причин нагороду вони не одержали. До номінантів належали Ісмаїл Гаспринський, Іван Франко, Павло Тичина, Микола Бажан, Ольга Мак, Іван Багряний, Улас Самчук, Василь Стус, Олесь Гончар, Віктор Ющенко, Михайло Тишкевич, Борис Олійник.

Абелівська премія з математики, названа так на честь норвезького математика Нільса Генріка Абеля, заснована урядом Норвегії в 2002 році, і, починаючи з 2003 року, щорічно присуджується видатним математикам сучасності. Грошовий розмір премії можна порівняти з розміром Нобелівської премії. Метою засновників цієї премії було не тільки заохочення математиків зі світовим ім'ям, але й широка реклама та популяризація сучасної математики, особливо серед молоді. Отже, справжня наука може приносити не лише моральне, а й матеріальне задоволення.

Розкриваючи третє питання, студенти мають звернути увагу на роль стартапів у сучасному світі і в Україні. Стартап, стартап-компанія – нещодавно створена компанія (можливо, ще не зареєстрована офіційно, але планує стати офіційною), що буде свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій, не вийшла на ринок або почала на нього виходити і володіє обмеженими ресурсами. Часто стартап-компанії називають «гаражними». Інновації, на основі яких будують свій бізнес стартапи, можуть бути як глобальними (тобто бути інноваціями у всьому світі), так і локальними (тобто, бути інновацією в окремій країні, але при цьому в інших країнах ця технологія вже не є інноваційною).

Уперше термін «стартап» почав використовуватися Forbes у серпні 1976 року і BusinessWeek у вересні 1977 року для позначення компаній з короткою історією діяльності. Поняття закріпилося в 1990-ті роки. Творець методики розвитку клієнтів американський підприємець Стів Бланк визначив стартапи як тимчасові структури, що існують для пошуку бізнес-моделі.

Автор книги «Ощадливий стартап» Ерік Ріс зазначає, що стартапом може бути названа організація, яка створює новий продукт або послугу в умовах високої невизначеності.

Формальними критеріями для учасників рейтингів стартапів є вік компанії, кількість співробітників, прибуток та її зростання, наукомісткий характер продукту, контроль засновників над компанією й оцінка потенціалу компанії експертним журі.

Універсального підходу до опису розвитку стартапів не існує. Найчастіше згадується скорочена класифікація стадій розвитку стартапів, згідно з якою стартап проходить у своєму розвитку 5 стадій: посівну стадію (seed stage), стадію запуску (startup stage), стадію зростання (growth stage), стадію розширення (expansion stage) і стадію «виходу» (exitstage).

Посівні інвестиції – перший етап залучення коштів, на якому інвесторами найчастіше виступають засновники стартапу, їхні родичі або друзі. Початкові кошти покривають витрати команди на проживання, розробку бізнес-плану і прототипу майбутнього продукту. У виняткових випадках посівним інвестором є венчурний фонд, а сума інвестицій збільшується суттєво.

Ангельські інвестиції надають приватні інвестори, зацікавлені в участі в розвитку компанії. Вхідний у капітал компанії бізнес-ангел зазвичай отримує місце в раді директорів і можливість блокувати рішення засновників, які вважатиме нерозумними. На цьому етапі стартап має змогу розширити штат, закінчити роботу над першою версією продукту, залучити перших клієнтів – «ранніх послідовників».

Раунд «А» – залучення коштів венчурного фонду в компанію з працездатним продуктом, клієнтами та планами розвитку. Сума інвестицій значно перевищує отримані раніше, і стартап починає будувати формальну структуру і розширюватися. За раундом «А» можуть слідувати раунди «В», «С» і наступні – вони позначаються буквами латинського алфавіту.

Приклади стартап-компаній: Google, Apple, PayPal.

Інноваційність українських проєктів підтверджується і показниками інвестування – з початку 2016 року суми коштів, що вкладаються в українські стартапи, зросли на 36 % у порівнянні з 2015 роком.

Приклади успішних українських стартапів: Depositphotos, Terrasoft, TemplateMonster, Coursmos, Clickky, AugmentedPixels, GitLab 9, Petcube, Grammarly, Senstone.

Частина проєктів отримує інвестиції з фондів, частина – фінансується за допомогою краудфандинг-платформ.

Українські стартапи, відзначені на міжнародних конкурсах:

Photofact – розробка, яка захищає фотографії від підробки;

Luckfind.me(OnlineLost&FoundLuckfind.me) – сервіс пошуку втрачених речей; InCust – безкарткова програма лояльності для бізнесу;

Solargaps – розумні жалюзі, що автоматично відстежують положення сонця і генерують електроенергію;

Technovator – пристрій для дистанційної зарядки смартфонів;

Senstone – розумна прикраса (кулон), що розпізнає та перетворює мовлення в текст.

Стартапи регулярно залучають інвестиції від локальних і світових інвесторів. В Україні нараховується близько 3000 стартапів. Каталізатором зростання кількості таких компаній є можливість залучити інвестиції від локальних та міжнародних інвесторів.

Українська асоціація венчурного капіталу та прямих інвестицій (UVCA) представила путівник по інвестиційному ринку країни – Investors Book. Згідно з цим каталогом, в українські ІТ-структури готові інвестувати 34 фонди. При цьому не враховано «ангельських інвестицій», у тому числі від приватних підприємців, які не афішують себе та інвестують досить точково і часто разово. Окрім цього, деякі фонди не побажали розкрити інформацію про себе, а тому їх не було включено до каталогу.

Портфель інвестиційного фонду становить у середньому 20 компаній. При цьому фонди готові вкладати від \$50 000 до десятків мільйонів – залежно від стадії проєкту і типу фонду. Більшість фондів (37 %) готові інвестувати від \$100 000 до \$1 млн.

Окрім краудфандинг-платформ та інвестиційних фондів, стартапи також мають можливість залучити грантові кошти для розвитку своїх проєктів. Так, в Україні є конкурси стартапів з призовим фондом як грантом. Наприклад, за три роки існування конкурсу хардверних стартапів Vernadsky Challenge стартапи-переможці отримали сумарно 5 мільйонів гривень грантового фінансування.

Також в Україні існують конкурси стартапів, у яких стартапи змагаються не за грант, а за інвестиції у свій проект. Одним з таких є Sikorsky Challenge, який у 2015 році зміг залучити близько \$26 млн. інвестицій для проектів-учасників конкурсу.

Розглядаючи четверте питання, студенти мають розкрити значення наукових комунікацій у XXI столітті. За останні два десятиліття у світі з'явилася економіка нового типу, яку називають інформаційною та глобальною. Інформаційна вона тому, що продуктивність і конкурентоспроможність чинників у цій економіці залежать першочергово від їхньої здатності генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію, яка базується на знаннях. Інформація стає більш важливою, ніж будь-коли. З одного боку, використання комп'ютерів дає змогу збирати і обробляти дані в більшому обсязі, ніж це робилося раніше. Глобальною вона вважається тому, що основні види економічної діяльності, такі, як виробництво, споживання та обіг товарів і послуг, а також їхні складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технології, ринки), організуються в глобальному масштабі.

Нове суспільство, що формується, називають суспільством науки (Р.Крайбіх), суспільством інформатики та зв'язку, техносуспільством (Б.Гейтс), електронним цифровим суспільством (Д.Тапскотт).

Усі тенденції та зміни впливатимуть на кар'єру. Футуристи стверджують, що професійні вміння, які були найбільш корисними в минулому, залишаться джерелом успіху і в майбутньому. Важливою у майбутній роботі стане гнучкість. Складовою частиною гнучкості буде університетська освіта як основа, на якій ґрунтується кар'єра. Класична освіта становитиме підготовку до кар'єри, проте диплом можна розглядати як необхідну умову для зайняття посади, але не як гарантію забезпечення роботою.

Футуристи вважають, що професійне вміння спілкуватися з людьми стане основою успіху в XXI ст. Отже, у подальших темах ми розглянемо різні аспекти та складники наукових комунікацій – їх концептуальний апарат, поняття комунікативної компетенції, функційно-стильову платформу, метамову, особливості публічного виступу тощо.

Питання для самоконтролю

1. Яке значення для історичного розвитку країни, на вашу думку, має науково-технічний потенціал? Відповідь обґрунтуйте на прикладі США, Японії та України.
2. Дайте визначення поняття «інформаційно-технологічний прорив».
3. Охарактеризуйте позитивні та негативні тенденції у науковій сфері України. Відповідь аргументуйте.
4. Яке, на вашу думку, значення у глобалізованому світі має наукова комунікація? Відповідь аргументуйте.
5. Поясніть значення української мови для продукування та поширення наукових знань в інформаційному суспільстві. Відповідь аргументуйте.

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Видатні українці (вихідці з України) – лауреати міжнародних премій у галузі науки».
2. Презентація «Нобелівські лауреати».
3. Презентація «Видатний фізик Георгій Харпак», «Видатний історик Юрій Кнорозов», «Український науковець Володимир Янів».
4. Презентація «Лауреати Абелівської премії».
5. Реферат «Міжнародні та національні премії в галузі науки».

Практичні завдання

1. Проаналізуйте вислів Рональда Рейгана: «Ми даємо гроші на науку не тому, що багаті, а ми багаті тому, що даємо гроші на науку».
2. Сформуйте критерії для учасників рейтингу стартапів. Відповідь обґрунтуйте.
3. Опишіть стадії розвитку стартапів.
4. Знайдіть та ознайомтеся з інформацією про «Український національний фонд стартапів» (UkrainianNationalStartupFund (UNSF)) за алгоритмом: як працює Фонд, які стартапи інвестує, як команді подати заявку.
5. Охарактеризуйте інвестиційний фонд, інкубатор, акселератор. Наведіть приклади.

Література:[8];[11];[32];[38];[46].

Тема 2. Концептуальний апарат професійно орієнтованої наукової комунікації

Мета заняття: аналіз концептуального апарату професійно орієнтованої наукової комунікації; розгляд етапів та основних понять наукової комунікації.

План

1. Українська мова як мова сучасної вітчизняної науки.
2. Етапи розвитку уявлень про наукові комунікації.
3. Базові поняття наукової комунікації.
4. Форми та функції наукової комунікації.

Приступаючи до вивчення першого питання, студенти мають звернути увагу на той факт, що українська мова є мовою сучасної науки.

XXI століття – століття бурхливого розвитку науки, техніки та високих технологій. Держави, у яких є розвинута наука та передове виробництво, у цьому столітті ввійдуть до групи елітних країн сучасного світу та посядуть високе місце у світових рейтингах. Тільки спираючись на науку, інноваційні технології, країна може вийти на європейський рівень прогресу.

Логічно пов'язаним і органічним продовженням будь-якої науки є наукова комунікація, яка є основою функціонування й розвитку науки, одним з найважливіших механізмів її зв'язку із суспільством та необхідною умовою формування й розвитку особистості вченого. Саме тому ефективність наукової діяльності безпосередньо залежить від правильно побудованої наукової комунікації.

Розвиток науки, дослідження в суміжних галузях, міжнародну співпрацю науковців неможливо собі уявити без наукового інформаційного обміну, який відбувається за допомогою різних засобів наукової комунікації.

Розбудова суспільства з розвинутою наукою та активною науковою комунікацією є особливо актуальною для України, яка з

огляду на сучасну ситуацію має свої суперечності. Адже, з одного боку, Україна з 48-мільйонним населенням має один із найвищих у світі індексів освіченості (98 %), величезний інтелектуальний потенціал, а з іншого боку – належить до країн з низькотехнологічною промисловістю та слаборозвиненою інфраструктурою: технічний рівень і масштаби застосування інформаційних технологій в Україні залишаються значно нижчими порівняно з європейськими показниками.

Незважаючи на те, що мовою міжнародної науки вважається англійська, в Україні, звісно, пріоритет в науковій комунікації має надаватися українській мові, яка згідно з 10 статтею Конституції України є державною.

Разом з тим у контексті Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (2003 р.) 10 стаття Конституції гарантує в Україні «вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України».

З огляду на сказане мова науки у нашій державі визначається статтею 21 Закону України «Про засади державної мовної політики», яка називається «Мова у сфері науки».

Оскільки сьогодні електронні засоби наукової комунікації відіграють важливу роль, звертаємо увагу і на зміст статті 22 «Мова у сфері інформатики» Закону України «Про засади державної мовної політики», де зазначається: «Основними мовами інформатики в Україні є українська, російська та англійська мови. Комп'ютерні системи та їх програмне забезпечення, що використовуються органами державної влади і органами місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами та організаціями, повинні забезпечуватися можливістю обробляти україномовні, російськомовні та англійськомовні тексти. У державних комп'ютерних системах та їх програмному забезпеченні можуть вільно використовуватися інші мови. Мова приватних комп'ютерних систем та їх програмного забезпечення визначається власниками цих систем».

Розпочинаючи вивчення другого питання, студенти мають звернути увагу на етапи розвитку уявлень про наукові комунікації. Сучасний період розвитку суспільства характеризується різноманітністю комунікаційних технологій, каналів, форм, засобів, що відіграють важливу роль у сфері отримання й використання

оперативної та якісної наукової інформації, синтезу здобутих людством знань, перетворення наукових знань у продукт виробництва, впливають на формування інноваційної політики. Це багаторівнева, багатовимірна динамічна система, що складається із зв'язків та взаємозв'язків, які протягом розвитку змінювалися і трансформувалися. Для поглибленого розуміння наукових комунікацій актуально проаналізувати їх зародження та розвиток, виявити особливості передавання наукової інформації в різні історичні періоди.

Нині набувають поширення два основні підходи до розуміння наукових комунікацій. Відповідно до першого наукова комунікація – це рух наукової інформації в суспільстві. Другий підхід пов'язаний з професійними комунікаціями в науковому співтоваристві. Зазначені підходи відображають еволюціонування наукової інформації, яка протягом розвитку видозмінювалася.

В еволюції наукових комунікацій виокремлено чотири основні етапи, кожен з яких має певні особливості. Перший етап – зародження наукових комунікацій – характеризується виникненням і поширенням діалогових форм, які були засобом об'єктивізації не тільки результатів пізнання, але й процесу здобуття та поширення знань. У період античності усвідомлюється необхідність системи організації теоретичного та науково-філософського знань на основі письмової фіксації. При цьому усні форми й засоби наукової комунікації існують і розвиваються поряд з письмовими.

Другий етап – становлення наукових комунікацій – пов'язаний із розвитком письмових форм, книгодрукування, що створило умови для систематичного накопичення наукових знань, зумовило необхідність збереження писемних документів у спеціальних книгосховищах. Серед ранніх письмових форм і засобів наукових комунікацій важливе місце посідали навчальні компендіуми, наукові трактати, енциклопедії тощо. Із розвитком книгодрукування основою збереження та передання знань стали книга й науковий журнал, що набули поширення на початку XVII ст. Обмін науковою інформацією потребував наукових журналів. У 1665 р. у Франції вийшов друком перший науковий журнал «Le Journal des Scavans», а в Англії – «Philosophical Transactions of the Royal Society». У перших наукових журналах публікувалися повідомлення з інших країн, рецензії на книги, нові випуски

журналів тощо. Висвітлення результатів і процесу наукових досліджень спочатку було непопулярним. Розширення і збагачення кола знань сприяли зародженню окремих галузей науки, розвитку наукового журналу як пріоритетного каналу обміну інформацією. Це пов'язано з тим, що в галузевих періодичних виданнях важливе місце посідали оригінальні статті вчених, дискусії, методи й методики наукових досліджень і висвітлення результатів. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. викладення матеріалу в наукових журналах здійснювалося кількома мовами, що було надзвичайно сприятливим для наукових комунікацій. Багатоаспектне висвітлення науково-дослідного процесу сприяло, по-перше, поширенню результатів досліджень; по-друге, формуванню спеціальної наукової мови, зрозумілої всім представникам галузі в різних країнах; по-третє, становленню формального рівня наукових комунікацій. Загалом характерною ознакою етапу становлення наукових комунікацій є закладення основ їх дворівневої структури: неформальної (листування, стажування) та формальної (книги, журнали) комунікацій.

Третій етап – розвиток наукових комунікацій – характеризується новою методологією наукових досліджень, розвитком спеціалізованих реферативних служб, наукових журналів. Особливістю цього періоду є виокремлення наукової статті як основної одиниці комунікації. Виділяють такі категорії статей: повідомлення про емпіричні дослідження з аналізом даних; методологічні статті; теоретичні й оглядові статті. Наукові статті сприяють ствердженню пріоритетних цілей науково-дослідної діяльності; ознайомлюють наукову спільноту, а також усіх зацікавлених з новинами вітчизняних та зарубіжних наукових розробок; концентрують матеріали за темами, проблемами, які за інших обставин могли би бути висвітлені в індивідуальних працях; сприяють розвитку науки, забезпечуючи оперативну актуалізацію наукових доробок; спонукають учених до публікації праць; відіграють роль своєрідного наукового форуму для безперервної критичної оцінки наукових гіпотез і теорій. Основною одиницею комунікацій є наукова стаття. Розвиваються спеціалізовані реферативні служби, збільшується асортимент реферативних журналів, посилюється бібліографічна діяльність у цілому та галузева зокрема, розвивається функція поточного інформування

про наукові досягнення в конкретних наукових галузях, що пов'язують з одночасною диференціацією та інтеграцією наукових знань. Нові форми наукової діяльності змінюють структуру, організацію і склад наукових комунікацій. Важливе місце в науковому обміні інформацією посідають звіти, дисертації, збірники наукових праць, науково-технічна документація, наукові семінари, конференції, симпозіуми тощо. Розвиваються усні та письмові, формальні й неформальні, міжособові й безособові, безпосередні й опосередковані, спеціальні та неспеціальні форми наукових комунікацій, що мають певну послідовність. Етап трансформацій характеризується розвитком інформаційного суспільства, посиленням ролі та значення інформації й знань, перетворенням їх на безпосередню творчу силу; диференціацією наук та їхньою інтеграцією, взаємопроникненням; розширенням і збагаченням каналів, засобів, інструментів інформаційного обміну; переходом від книжної комунікації до мультимедійної та формуванням сучасних моделей наукової взаємодії.

Сучасний розвиток системи наукових комунікацій характеризується різними формами наукової взаємодії, диверсифікацією каналів і збагаченням засобів. Зокрема розвивається система електронних наукових журналів; посилюється значення електронних наукових архівів, репозитаріїв; збільшується кількість наукових електронних бібліотек і порталів. Трансформаційні процеси обробки, інтеграції, збереження, відображення й використання інформації вплинули на організацію бібліотечної діяльності, місце її в сучасній системі наукових комунікацій. Бібліотека об'єднує й інтегрує різні типи й види інформаційних ресурсів для здійснення наукових досліджень і поширення знань. Виникнення та поширення нових засобів, комунікаційних технологій, електронної комунікації сприяли набуттю соціального статусу бібліотеки як пріоритетного елементу в системі соціальних комунікацій. До ознак електронної комунікації належать глобальність і віртуальність комунікації; інтерактивність і комфортність; можливість оперативного доступу до інформації та знань з будь-якого місця в будь-який час; дистанційність учасників системи наукової комунікації; опосередкованість зв'язку між учасниками комунікації; здійснення комунікації на засадах статусної рівноправності; наявність засобів для виокремлення

актуальної інформації (гіпертекст, мультимедіа тощо); здійснення передачі великих і надвеликих обсягів інформації; можливість одночасного звернення до декількох каналів. Отже, наукова електронна комунікація – складний комплекс носіїв, обсягів, можливостей доступу, використання та споживання інформації. Сучасні комунікаційні форми й канали сприяють розширенню міжгалузевих зв'язків учених. Особисті (неформальні) наукові комунікації встановлюються між ученими завдяки їхній участі в національних та міжнародних проектах, наукових товариствах й асоціаціях. Результатом таких зв'язків стають спільні публікації (формальні комунікації).

Електронні канали, засоби та форми розширюють комунікації сучасних учених. Окрім того, нові електронні моделі враховують позатекстові потреби вчених і базуються на нових принципах міжособистісної наукової комунікації. Основні проблеми системи наукових комунікацій вирізняються предметною складністю, глобальністю, нелінійністю. Якщо моделі традиційних комунікацій були лінійними, де акцентовано на різних засобах (статті, журнали, монографії), учасниках (учені, організації), функціях (інформаційна, комунікаційна), то нині поступово набувають поширення моделі нелінійні. Нелінійні моделі комунікацій мають вищий рівень організації, що полягає в актуалізації окремих елементів у той чи інший час поряд з існуванням потенційних зв'язків. Таким нелінійним комунікаціям сприяють сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології.

Електронна комунікація не співіснує з іншими формами. Нові канали, форми й засоби наукової комунікації лише доповнюють і збагачують систему НК. Учені надають перевагу тим чи іншим формам, каналам і способам наукової взаємодії залежно від специфіки досліджень, епістемологічних засад тієї чи іншої галузі, її внутрішньої структури, взаємозв'язків між теоретичним та емпіричним змістом наукової роботи, а також від соціально-психологічних процесів усередині наукових товариств різних галузей.

Третє питання необхідно присвятити розгляду базових понять наукових комунікацій. У розвитку сучасного суспільства важливу роль відіграє наукова інформація, одержана в результаті наукового пізнання. Її отримання, поширення та використання

мають суттєве значення для розвитку науки. Наукова інформація поширюється в часі та просторі певними каналами, засобами, методами. Особливе місце в цій системі належить науковій комунікації. Наукова комунікація (НК) – обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами. Виділяють її п'ять основних елементів: 1) комунікант – відправник повідомлення (особа, яка генерує ідею або збирає, опрацьовує наукову інформацію та передає її); 2) комунікат – повідомлення (фіксована чи нефіксована наукова інформація, закодована певним чином за допомогою символів, знаків, кодів); 3) канал (спосіб передачі наукової інформації); 4) реципієнт – отримувач повідомлення (особа, якій призначена інформація і яка певним чином інтерпретує її, реагує на неї); 5) зворотний зв'язок – реакція реципієнта на отримане наукове повідомлення. Вивчення комунікаційних процесів та інформаційних потоків у науковій галузі здійснюють фахівці в галузі наукових комунікацій і бібліометрії. Бібліометрія – наукова дисципліна, яка використовує статистичні методи для аналізу наукової літератури з метою виявлення тенденцій розвитку предметних галузей, особливостей авторства і взаємного вливу публікацій. Бібліометричні зв'язки, такі як цитування, взаємне цитування і взаємні посилання, авторське співцитування і колективне авторство, забезпечують документне підтвердження комунікацій у межах наукових галузей і між ними. Наукова комунікація починається з комуніканта, який генерує наукову ідею чи концепцію. Це можуть бути як окремі вчені, так і колективи авторів, наприклад, дослідницькі групи, наукові школи, установи, інститути, регіони чи країни. Залежно від наукового статусу установи, наявності наукового ступеня, вченого звання, кількості публікацій, стажу наукової роботи визначається науковий статус комуніканта, рівень його впливу на НК.

Документована і (або) недокументована наукова інформація – це те, що передається, тобто комунікат. Наукові повідомлення найчастіше передаються за допомогою мови, зображень, дії. Зображення використовують як доповнення до мовних комунікацій (графіки, плакати). Дії підтверджують словесні висновки науковця. Найчастіше інформація передається за допомогою мови – природної (мова людського спілкування) чи штучної (мова машинного програмування). Комунікант кодує інформацію за

допомогою знаків, символів кодів, а реципієнт декодує (розшифровує, перекладає) інформацію. Наукова комунікація відбувається лише за умови, якщо мова наукового повідомлення зрозуміла реципієнту. Між комунікантом і реципієнтом встановлюється канал комунікації, без якого неможливий зв'язок (спосіб обміну, передачі інформації). Це зустрічі, конференції, радіо, телебачення, Інтернет, видавництво, редакція журналу, бібліотека та інші канали, що забезпечують можливість безпосередньої чи опосередкованої наукової комунікації. Наукова комунікація функціонує ефективно за умови існування зворотного зв'язку. Інтерес до повідомлення залежить від багатьох чинників, мають значення зміст проблеми, наукової ідеї, доступність інформації, місце, час видання, тираж журналу (монографії), мова, рівень і стиль публікації. Проявами зворотного зв'язку реципієнта можуть бути цитування, посилання, відгук, рецензія, написання огляду, реферату, статті, включення ідей автора у відповідну дисципліну як базове знання та ін. Одним з основних показників значення наукового результату є індекс цитування. Найпоширенішим є поділ наукових комунікацій на формальні і неформальні, документні і недокументні, між якими існує тісний взаємозв'язок.

Формальна НК – обмін науковою інформацією через спеціально створені структури для генерації, оброблення і поширення наукового знання (видавництва, редакції газет і журналів, науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, радіо, телебачення, бібліотеки, інформаційні центри, музеї, архіви тощо). Ефективність формальної НК визначається кількістю та якістю опублікованих наукових результатів. Неформальна НК – це комунікація, що встановлюється між комунікантом (відправником) і реципієнтом (отримувачем) шляхом особистих контактів, зустрічей, бесід, телефонних розмов, листування тощо. Ефективність неформальних НК визначається через самозвіти, опитування, спостереження. Документна НК – комунікація, опосередкована науковим документом, побудована на обміні документованою інформацією (ідеями, повідомленнями, знаннями). Науковий документ – це публікація результатів теоретичних і (чи) експериментальних досліджень, а також підготовка науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів та

літературних текстів. У системі НК науковий документ набуває статусу комуніката. Він може існувати у вигляді опублікованих тез, тексту наукової доповіді, статті, опису винаходу, монографії, звіту про НДР, дисертації, автореферату дисертації, аналітичного огляду, реферату тощо. Наукова інформація може передаватися у формі книги, брошури, журналу, дискети та ін. Недокументна (усна) НК – передача наукової інформації в незакріпленій на матеріальному носіїв формі (телефонні розмови, публічні виступи, наради, конференції, симпозіуми, безпосереднє спілкування, бесіди тощо). З розвитком комп'ютерних і телекомунікаційних каналів комунікації можливості вільного дистанційного обміну науковими ідеями розширюються. Автор може сам створити оригінальний рукопис в електронній формі, через мережу Internet передати його безпосередньо в редакцію журналу і відразу ж опублікувати його. Мережеві канали сприяють оперативному формальному і неформальному обміну інформацією між ученими. Деякі електронні бази даних крім статей (рефератів) містять також адреси авторів. Це дозволяє звернутися безпосередньо до автора і встановити з ним контакт.

Розкриваючи четверте питання, студенти мають усвідомити форми та функції наукової комунікації. Наукова комунікація – це обмін інформацією з приводу тієї чи іншої проблеми, інструменту і результатів дослідження. Вона є необхідною умовою розвитку науки. Для характеристики наукової комунікації використовують термін «дискурс». В ідеалі дискурс – це зразок, модель вироблення комунікативної компетентності. Він здійснюється в науковому комунікативному співтоваристві, якому властиві відкритість і гласність. Наукова комунікація виконує такі функції: презентація, експертиза, кваліфікація тощо.

Предмет комунікації характеризується інформаційною, мовною формами. З погляду інформаційної форми це знання, отримані суб'єктом комунікації в процесі наукового дослідження (узагальнення, аналізу, експерименту тощо). З погляду мови предметом комунікації виступають тексти (тези, повідомлення, доповідь, дисертація, стаття тощо).

Комунікація в науці здійснюється письмово й усно. Серед форм усної комунікації найбільш популярними є семінари, конференції і симпозиуми.

Питання для самоконтролю

1. Визначте поняття «наукова комунікація».
2. Окресліть етапи нової концепції інноваційно-технологічного прориву як основи поступу української державності.
3. З'ясуйте, чому українська мова є пріоритетною в науковій комунікації. Відповідь аргументуйте.
4. Назвіть чинники формування й розвитку наукових комунікацій і системи соціально-комунікаційних відносин, властиві кожному з 4 періодів генези комунікації.
5. Назвіть ознаки електронної комунікації. Наведіть приклади.

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Законні та підзаконні акти України про мову».
2. Презентація «Етапи в еволюції наукових комунікацій».
3. Презентація «Модель процесу наукової комунікації Р. Дж. Хілза».
4. Презентація «Математична модель наукової комунікації К.Шеннона».
5. Презентація «Моделі інформаційної експертної системи та сучасні комунікаційні моделі в електронному середовищі».

Практичні завдання

1. Під час підготовки до семінарського заняття використайте інформацію, розміщену на сервісі обміну науковим відеоконтентом <http://www.scivee.tv/>. Опишіть алгоритм використання сервісу.
2. Назвіть електронні канали, засоби та форми яких розширюють комунікації сучасних учених. Наведіть приклади.

3. Підготуйте приклади бібліометричних зв'язків: цитування, взаємне цитування, взаємні посилання, авторське співцитування і колективне авторство.
4. Визначте науковий статус комуніканта (сучасного видатного зарубіжного та українського вчених, рівень впливу на наукову комунікацію).
5. Підготуйте комунікат відповідно до вашого фаху.

Література:[4]; [12]; [14]; [30]; [42]; [47].

Тема 3. Функційно-стильова платформа наукових комунікацій у фаховій діяльності

Мета заняття: ознайомлення студентів із особливостями функційно-стильової платформи наукових комунікацій у фаховій діяльності.

План

1. Поняття про метамову наукових комунікацій у фаховій діяльності. Своєрідність стилю мови науки.
2. Терміни як презентанти наукових ідей, їх ознаки, класифікація. Поняття термінологічної норми.
3. Унормування та стандартизація термінів і їх роль у розвитку науки.
4. Історія та напрями еволюції метамови наукових комунікацій: ретроспектива та сучасний стан. Роль науковців у творенні метамови науки.

Методичні рекомендації

Вивчаючи перше питання, студенти мають звернути увагу на особливості метамови наукових комунікацій у фаховій діяльності, враховуючи своєрідність стилю мови науки. Метамованаукових комунікацій у фаховій діяльності – це особлива підмова в системі національної мови, що має свої особливості як на формальному, так і на змістовому рівнях. Виразниками змісту в метамові фахових комунікацій є терміни – лексичні одиниці, які структурно відрізняються від слів літературної мови тим, що в основному складаються із дво- та багатокomпонентних одиниць.

Метамова наукових комунікацій висуває свої вимоги до термінологічної норми й на рівні парадигматичних явищ (полісемія, антонімія, синонімія, омонімія).

Наукова комунікація – усна та письмова – здійснюється в межах наукового стилю літературної мови.

Науковий стиль – це функціональний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі освіти і науки. Сфера використання наукового стилю – наукова діяльність, науково-технічний прогрес, освіта. Основне призначення – викладення результатів досліджень про людину, суспільство, явища природи, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація і систематизація знань, роз'яснення явищ, активізація інтелекту читача для їх осмислення. Загальними ознаками наукового стилю є: інформативність (повідомлення нового знання про дійсність); точність (відповідність змісту мовлення предметно-речовій дійсності, уміння добирати слова і вислови); логічність (виявляється в послідовності, несуперечливості висловлювань); ясність (зрозумілість); об'єктивність викладу (зваженість оцінки, відсутність авторської суб'єктивної манер); аргументованість (доказовість істинності суджень); абстрагованість (узагальненість, уявне відокремлення одних аспектів, явищ від інших). Основні лексичні та фразеологічні мовні ознаки: термінологічна лексика (атомна маса, дистиляція, емісія, реорганізація, транскрипція, турбуленція та ін.), переважно абстрактні, іншомовні слова; емоційно-експресивна лексика вживається вкрай рідко, але потреба у виразності мовлення зумовлює використання епітетів, що конкретизують спеціальні поняття: проблема (актуальна, важлива, гостра, наукова), інформація (точна, вичерпна, повна, необхідна), аналіз (науковий, об'єктивний, достовірний), дослідження (фундаментальне, експериментальне, глибоке); використання суто наукової фразеології, стійких термінологічних словосполук (брати участь, дотримуватися вимог, проводити дослідження, здійснювати аналіз). Основні словотворчі мовні ознаки: використання іншомовних словотворчих елементів (макровиклик, макроаналіз, макроекономіка, інтеракція, інтернетичний, мультикультурний та ін.); наявність аббревіатур та умовних скорочень: АСУ (автоматизовані системи управління), СУМ

(словник української мови), ЗПС (злітно-посадквa смуга). Основні морфологічні особливості: порівняно висока частотність іменників, зокрема абстрактних, та віддієслівних (клімат, швидкість, категорія, система, застосування та ін.); переважання відносних прикметників (компромісний, аналітичний, концептуальний та ін.); вживання аналітичних форм вищого та найвищого ступенів порівняння (найбільш доцільний, менш критичний та ін.); функціонування дієслів у формі теперішнього часу, що мають значення констатації факту (розглядається/ються, спостерігається/ються, виявляється/ються та ін.). Основні синтаксичні мовні ознаки: широке вживання вставних слів і словосполучень, які увиразнюють логіку мислення, зв'язність (*поперше, нарешті, відповідно, отже, насамперед та ін.*); переважання неозначено-особових, узагальнено-особових та безособових речень, а також різних типів складних речень.

Через різноманітність галузей науки й освіти в науковому стилі виділяють такі підстили, або стильові різновиди: власне науковий (наукова стаття, монографія, дисертація, наукова доповідь, тези); науково-популярний (книги, нариси, статті у неспеціальних журналах, лекції тощо); науково-навчальний (підручники, навчальні та методичні посібники, збірники задач, завдань і вправ, програми, лекції, конспекти тощо); науково-інформативний (реферати, анотації, рецензії, відгуки, огляди, резюме); науково-довідковий (словники, енциклопедії, довідники, каталоги); науково-технічний (інструкції, патенти, авторські свідоцтва, доповідні записки, службові листи, промислова реклама); науково-діловий (наукові звіти, довідки про впровадження результатів досліджень, угоди про наукову співпрацю); науково-публіцистичний (науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж); науково-фантастичний (фантастичні оповідання, повісті, романи).

Починаючи вивчення другого питання, студенти мають засвоїти, що терміни є презентантами наукових ідей, усвідомити ознаки, класифікацію термінів, засвоїти поняття термінологічної норми. Термін – це слово або словосполучення, що називає певне поняття науки чи техніки. Це основна одиниця наукового стилю, за допомогою якої здійснюється усна і писемна наукова комунікація. Ознаками термінів є: системність – передбачає системність

поняттєвого змісту термінів та системність словесного вираження; дефінітивність – кожний термін має чітке визначення, зафіксоване певним термінологічним словником; точність семантики, однозначність у межах своєї терміносистеми, висока інформативність; лаконічність – у термінології віддається перевага коротким термінам (однокореневий термін, на відміну від дво- або трикореневого, більше відповідає вимогам, що ставляться до ідеального терміна, однослівний, відповідно, має переваги над терміном-словосполученням тощо); експресивна нейтральність – термінам не властива емоційна забарвленість – ні позитивна, ні негативна; незалежність від контексту – у будь-якому контексті термін зберігає одне й те саме значення; милозвучність – при творенні термінів важливо, щоб вони були милозвучними, тобто, щоб не було дисонансів у їхньому звучанні, невластивого українській мові поєднання приголосних або голосних звуків.

Виділяють теоретичне термінознавство (досліджує теоретичні питання організації терміносистем, шляхи й способи їх формування та упорядкування) і прикладне, або термінографію (займається укладанням термінологічних словників). Сукупність термінів, пов'язана із системою понять певної галузі знань (мистецтва, техніки, виробництва), у науці має назву термінологія. Кожна галузь науки чи техніки має свою систему термінів, зокрема виділяють термінологію авіаційну (пілот, літак, планер та ін.); космічну (супутник, космонавт); документознавчу (документ, реквізит); математичну: (множення, кутта ін.); фізичну (молекула, вольтта ін.); електротехнічну (контакт, струмта ін.); радіотехнічну (антена, радіоцентрта ін.); мовознавчу (фонема, іменника ін.); економічну (оренда, кредитта ін.).

Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни поділяють на три основні групи: загальнонаукові (терміни, що вживаються практично в усіх галузевих термінологіях, наприклад, система, метод, функція, тенденція, концепція, закон, теорія); міжгалузеві (терміни, які використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях); вузькогалузеві (притаманні лише для певної галузі).

Приступаючи до вивчення третього питання, студенти мають звернути увагу на унормування та стандартизацію термінів і їхню роль у розвитку науки. Становлення метамови наукових

комунікацій з самого початку пов'язане зі співпрацею фахівців певної предметної сфери та мовознавців у сфері формування та розвитку термінологіки. На сьогодні метамова упорядкування терміносистем переобтяжена різними термінами. У загальнолітературній мові нормування – це визначення, запровадження норми в чому-небудь, а в термінології – це приведення термінології до певної норми.

Термінологічна стандартизація передбачає вибір термінологічної норми, її затвердження як обов'язкового варіанта, а також усунення двозначності у спілкуванні, інтернаціоналізацію терміносистем, їх уніфікацію. Термінологічна стандартизація пов'язана з такими аспектами мови, як вимова, написання, пунктуація, морфологія.

Питаннями стандартизації займається низка організацій, зокрема Міжнародна організація зі стандартизації (ISO), Міжнародна електротехнічна комісія (IEC), Міжнародна термінологічна мережа (Інфотерм), та ін. В Україні стандартизацію термінів здійснюють такі установи: Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології (ТК СНТТ), Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики (УкрНДІССІ), Національна комісія України з хімічної термінології й номенклатури (НКУХТН) та ін. Результатом стандартизації є запровадження стандартів на терміни та їхня дефініція.

Стандарт у широкому розумінні означає взірць, еталон, у вузькому – нормативний документ зі стандартизації, який становить комплекс норм, правил, вимог щодо об'єкта стандартизації й спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній галузі.

Зміст термінологічного стандарту – це сукупність термінів і визначень понять, яка відображає систему понять певної предметної сфери. Існують технічні та мовні стандарти, які мають різну природу. Приклади побудови, викладу й оформлення терміностандартів – у стандартах на терміни та визначення понять. Наведемо приклади стандартизації: ДСТУ 3325 – 96. Термінологія. Визначення основних понять; ДСТУ 3966-2000 «Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять»; ДСТУ 1.2. – 93 Державна система стандартизації України. Порядок

розроблення державних стандартів; ДБН А.1.1-1:2009 – «Система нормування та стандартизації у будівництві. Основні положення»; ДБН А.2.2-3:2014 – «Склад та зміст проектної документації на будівництво».

У четвертому питанні слід особливу увагу звернути на історію та напрями еволюції метамови наукових комунікацій та визначити роль науковців у творенні метамови науки. Вітчизняні дослідники в розвитку української наукової мови виділяють донауковий та науковий періоди.

Донауковий період – це час стихійного терміновтворення. Тяглість періоду – від доісторичних, дописемних часів, коли назви реалій та понять об'єктивної дійсності формувалися в усному мовленні носіїв мови (до першої половини ХІХ ст. включно). Особливістю донаукових термінів було те, що вони не мали дефініцій, були багатозначними, з коливанням значень у певних межах.

Відправної точкою у розвитку нової української наукової термінології вважається друга половина ХІХ ст. У процесі творення й укладання нової української наукової термінології виділяються особливо плідні періоди:

Перший – друга половина ХІХ ст. – 1933 р. Науковий стиль в Україні почав розвиватися в другій половині ХІХ ст. у Західній Україні, зокрема у Львові, де були сприятливіші суспільно-політичні умови (ця частина України належала Австро-Угорщині), ніж в інших українських землях (більше 80% території належала Росії). З початку 60-х років ХІХ ст. у журналі «Основа» почали публікуватися перші термінознавчі дослідження. У 1863 році у Львові було створено Товариство ім. Т. Г. Шевченка (далі – НТШ) на чолі з М. Грушевським, що з 1869 року почало випускати «Записки НТШ» (1869 р.) – періодичний орган, на сторінках якого друкувалися наукові розвідки з різних галузей знань. Метою НТШ був «розвиток і розроблення науки українською мовою».

Фундамент української наукової термінології заклали праці І.Верхратського, якого вважають основоположником української наукової мови. За час діяльності НТШ до початку ХХ ст. було накопичено досвід, що мав велику теоретичну та практичну цінність, зокрема було закладено фундамент більшості

національних терміносистем – природничих, технічних, гуманітарних тощо.

Якісно новий етап у розбудові української термінології починається з 1921 року, після створення Інституту української наукової мови. У період з 1921 по 1933 рр. було створено 200 словників, з них, наприклад, термінологічних – 83. Науковий рівень усіх словників, створених у добу українського відродження, неоднаковий. Більшість з них вимагала подальшого доопрацювання.

Наступний період – 1933 – кін. 1980-х рр. З 1933 року після виходу статті А. Хвилі «Знищити коріння українського націоналізму на мовному фронті» починається наступний етап у становленні української літературної мови взагалі і термінології зокрема. Здобутки попереднього періоду було оголошено «національним шкідництвом», більшість словників було вилучено з обігу. Принципи укладання російсько-українських термінологічних словників, яких послідовно дотримувалися радянські мовознавці, сформулював Павло Горецький: 1) не «перекладати» термін російського реєстру українським терміном; 2) не передавати слова російського реєстру українським терміном індивідуального вжитку, діалектизмом, фольклоризмом, архаїзмом; 3) не передавати іншомовного терміна (інтернаціонального або російського), як і його роду, за «принципом першого джерела».

Третій період – 50 – 80-і роки ХХ ст. Цей етап ознаменувався похваленням термінологічної праці. У 1957 році президією Академії наук України було створено Словникову комісію. Основним завданням комісії було формування принципів укладання термінологічних словників. Відтоді до 80-х років видано серію термінологічних (як перекладних, так і тлумачно-довідкових) та енциклопедичних словників. Наприклад, «Російсько-український технічний словник (1961р.), «Російсько-український сільськогосподарський словник» (1963р.), «Енциклопедія кібернетики» (т.1-2, 1973р) та ін.

Четвертий період 1989 – до сьогодні. Зі здобуттям Україною незалежності, набуттям українською мовою статусу державної (1989р.) термінологічна діяльність в Україні помітно активізувалася. Зокрема традиційними центрами термінологічної роботи в Україні стали Львів, Київ, Харків. Діють термінологічні

комітети, комісії, лабораторії, зокрема Комітет наукової термінології НАН України (м.Київ), Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології (М. Львів), створений на базі Інституту української мови, Державного університету «Київська політехніка», Державного університету «Львівська політехніка», Українського НДІ стандартизації, сертифікації та інформатики. Відновило свою роботу Наукове товариство імені Т. Шевченка (Львів).

Основним завданням сучасного термінознавства є практичний аспект – систематизація, упорядкування та стандартизація наявної наукової термінології шляхом вилучення з неї невиправданих слів-покручів, відродження окремих забутих або несправедливо «репресованих» термінів, створення галузевих словників, українськомовних підручників, посібників, довідників, військових статутів, державних стандартів на терміни та визначення, вироблення різних законодавчих актів державною мовою.

Щодо напрямів розвитку метамови наукових комунікацій варто зазначити таке. Починаючи з другої половини ХІХ ст., у науковій думці виділилося два напрями. Представники першого напрямку (І. Верхратський, М. Подолинський) вважали, що метамову науки треба творити на основі кореневої лексичної бази. Прихильники другого (А.Кримський, М.Грушевський) наголошували, що окрім кореневої лексики, метамова наукових комунікацій має включати ще й інтернаціональні та просто чужорідні назви. У 20-ті роки ХХ ст. актуальними були обидва підходи. У радянський час метамова наукових комунікацій в основному збагачувалася за рахунок іншомовної лексики, запозиченої через посередництво російської мови. На сьогодні основним способом поповнення метамови наукових комунікацій також є запозичення іншомовного лексичного матеріалу безпосередньо з мови-джерела. Російська мова перестала виконувати функцію мови-посередника.

Отже, варто наголосити, що наукові комунікації забезпечуються науковим стилем мови, який, порівняно з іншими стилями, має низку особливостей на різних мовних рівнях – лексичному, словотворчому, синтаксичному. Науковий стиль української мови має тривалу історію становлення. Метамова

наукових комунікацій формувалася в боротьбі двох напрямів: орієнтування на власну питому лексичну базу та інтернаціоналізацію.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «метамова».
2. Назвіть ознаки наукового стилю.
3. Охарактеризуйте підстилі наукового стилю.
4. Дайте визначення поняття «термін». Назвіть ознаки термінів.
5. Охарактеризуйте напрями розвитку метамови наукових комунікацій.

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Засади термінологічної стандартизації».
2. Презентація «Донауковий період у розвитку української наукової мови».
3. Презентація «Науковий період у розвитку української наукової мови».
4. Презентація «Роль НТШ у розвитку наукової української мови».
5. Презентація «Сучасний етап формування термінографії».

Практичні завдання

1. Випишіть терміни, які ви використовуєте під час написання магістерської роботи.
2. Сформуйте міні-словник термінів, які ви плануєте використати під час написання магістерської роботи.
3. Наведіть приклади загальнонаукових, міжгалузевих, вузькогалузевих термінів.
4. Сформулюйте правило оптимального вживання термінів у вашій науковій роботі.
5. Чи згодні ви з висловом ученого-енциклопедиста І.Огієнка: «У кожного народу, що має свою історію, що має право на самостійне існування, та чи інша виробленість наукової термінології свідчить собою про його культурний зріст, про його культурне становище. Не може бути науки, раз на вислів її недостачає термінів. Не може бути гарного, культурного розвою, коли вчені марно тратитимуть свій

дорогий час на суперечки про форму». Відповідь аргументуйте.

Література:[1]; [2];[12]; [21]; [24]; [25]; [34]; [44].

Тема 4. Комунікативно-прагматична своєрідність наукових текстів

Метою заняття є опанування студентами поняття «науковий текст». Особливе значення має вивчення дефініцій, ознак досконалого наукового тексту. Розгляд поняття «науковий жаргон» і методів його подолання. Узагальнення поглядів українських та зарубіжних авторів на псевдонаукове мовлення. Виявлення й аналіз мовно-стильових ознак псевдонаукових текстів. З'ясування культурно-історичних та психологічних передумов появи наукового жаргону. Усвідомлення його невідповідності комунікативно-прагматичним, естетичним та етичним нормам наукового мовлення.

План

1. Науковий текст як об'єкт дослідження: дефініція, ознаки.
2. Причини появи, основні риси та шляхи подолання «наукового жаргону».
3. Риси досконалого наукового тексту.

Методичні рекомендації

У першому питанні необхідно охарактеризувати поняття «текст», «науковий текст» у лінгвістичному аспекті. Існує близько 250 дефініцій поняття тексту і чотири інваріантні концепції: комунікативні – визначають текст як акт комунікації; стратифікаційні – кваліфікують текст як найвищий рівень мовної системи; статичні – визначають текст з позицій змісту; процесуальні – розглядають текст як основний засіб комунікації. Зазначене уможливує дослідження тексту як абстрактної схеми, цілісного комунікативного блоку, що має чітку, логічну структуру із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією, яка характеризується специфічними ознаками: зв'язністю, єдиною модальністю, граматичною єдністю, прагматичною установкою, цілісністю, членованістю, лінійністю,

інформативністю, завершеністю. Слід розглянути кожен із запропонованих ознак та навести відповідні приклади. За формами реалізації тексти поділяються на усні та письмові, за структурно-композиційними особливостями – на монологічні та діалогічні. Характеристиками наукового тексту є проблемність, гіпотетичність, цілеспрямованість. Отже, текст – складна багаторівнева лінійна послідовність висловлювань, створена за допомогою мовного матеріалу і наповнена інформацією. Під час підготовки до першого питання необхідно звернути увагу на історико-філософські етапи формування терміну «дискурс». Лінгвістичний енциклопедичний словник трактує дискурс як текст у сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін.) та паралінгвістичними чинниками; як мовлення, що є цілеспрямованою соціальною дією. Поняття дискурсу включає мовну та позамовну ситуацію, реакцію, контексти, що породжують власне текст. Треба запам'ятати, що термін «дискурс» найчастіше отожднюється з мовою у вживанні і слугує для опису тексту в безпосередньому комунікативному контексті.

У другому питанні слід звернути увагу на особливості, які вирізняють науковий стиль сучасної української літературної мови, і тексти, в яких використовують науковий жаргон. Останній є спотвореною формою наукового мовлення, що надає неістотним або неновим ідеям важливості і новизни. Жаргон, або жаргон (фр. *jargon* – «незрозуміла мова»; «безглуздя»; «гелготання») – соціолект (один з різновидів соціальних діалектів), який відрізняється від літературної мови використанням специфічної, експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, а також фразеології, часом особливостями вимови. Псевдонаукове мовлення має історичне коріння. Воно було предметом розгляду таких відомих письменників, як Ф. Рабле, Дж. Свіфт, М. В. Гоголь, І. С. Нечуй-Левицький, І. Я. Франко, А. П. Чехов, М. Твен, Дж. Джойс, К. Чапек, Дж. Орвелл, П. А. Загребельний. Їхні оцінки цікаві як зразок сприйняття наукового жаргону культурною елітою. Письменницькі критичні роздуми та пародії допомагали вченим покращувати своє мовлення, а лінгвістам – формувати критерії для внормування наукового стилю. Філософи також звертали увагу на науковий

жаргон, недбалий терміновжиток і актуалізували такі критерії тексту, як ясність, точність, осмисленість тощо. У працях Дж. Локка, Г. Ляйбніца, Д. Г'юма, К. А. Гельвеція, А. Шопенгауера, К. Маркса, К. Поппера знаходимо аналіз взірців псевдонаукової мови. Серед об'єктів критики можна назвати стиль Г. Гегеля, М. Гайдеггера, постмодерністських авторів. Студентам слід звернути увагу на появу лінгвістичної філософії, представники якої (Л. Вітгенштайн, Р. Карнап та інші) закликали до критики та прояснення філософського мовлення.

Під час підготовки відповіді на друге питання необхідно проаналізувати ознаки наукового жаргону та навести приклади. Варто звернути увагу на такі ознаки: перенасичення тексту термінами, невиправдане залучення термінів з інших наук, термінологічне псевдоноваторство, непотрібні запозичення, задовгі речення, нагромадження іменників, багатослів'я (кількаслів'я, навколослів'я, зайвослів'я, словоповтори). Необхідно розкрити причини появи наукового жаргону – нелогічне мислення, погане володіння мовою, розлади мислення й мовлення, навмисне затемнення змісту (маніпуляція), вплив (пост)модернізму, гіпертрофія, проблема новизни матеріалу, ідей. Важливо звернути увагу на те, що науковий жаргон є проблемою не лише культури мови, а й моралі. Зазначене стосується не тільки загального стану наукового мововжитку, а й учених, які публікують праці, написані неадекватним, громіздким стилем.

Третє питання присвячене основним характеристикам досконалого тексту. Необхідно з'ясувати теоретико-методологічні підстави формування наукового тексту, розглянути зміст і обсяг таких засадничих понять, як мовна норма, мовна критика, мовний смак, стильова норма, стильова помилка, комунікативні якості мовлення.

Мовна норма – поняття аксіологічне. Виникає воно внаслідок оцінки, яка передбачає емоційно-суб'єктивне і раціонально-логічне начало. Виражає ціннісне ставлення суспільства до мовних явищ. Унормуванню підлягає все, що сприяє комунікації, розширює функції мови, зберігає її цілісність, гармонійність, наступність у розвитку. Нормативний підхід передбачає ставлення до мови як до суспільної цінності. Під час відповіді на третє питання необхідно зосередити увагу на ознаках досконалого наукового тексту та

навести приклади. Серед ознак необхідно виокремити такі: виразність, діалогізм, змістовність, стислість і динамізм викладу, композиційна досконалість опертя на орієнтувально-дослідницький рефлекс та інтелектуальні емоції (здивування, цікавість, допитливість), авторська індивідуальність. Необхідно зазначити, що важливою умовою доступності тексту є оптимальне співвідношення фактів і узагальнень, гармонія наочного й умоглядного. Варто проаналізувати запропоновану П. Селігеєм класифікацію комунікативних якостей наукового мовлення, яка враховує такі особливості: обов'язковість вияву комунікативних якостей у мовленні (1) і їх віднесеність до одного зі складників процесу передачі повідомлення (2):

1	2	Автор	Зміст	Засіб
Головні	логічність		точність стислість	
Потрібні	об'єктивність	зв'язність	<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="text-align: center;"> достатність змістовність послідовність пропорційність структурованість цілеспрямованість </div> <div style="text-align: center;"> чистота доречність правильність </div> </div>	
Допустимі	експресивність		багатство образність ритмічність естетичність різноманітність	

Питання для самоконтролю

1. Назвіть та охарактеризуйте критерій наукового тексту, який, за висловом Й. Г. Фіхте, є спробою «примусити читачів до зрозуміння».
2. Дайте визначення поняттю «стилістично досконалий текст».
3. Завершіть вислів: «До стильових і комунікативних ознак псевдонаукових текстів належать...».
4. Що, на вашу думку, здатне підвищити комунікативність наукових текстів. Відповідь обґрунтуйте.
5. Назвіть засоби виразності наукового стилю. Наведіть фахові приклади.

Теми презентацій та рефератів

1. Презентація «Практичні рекомендації авторам і редакторам наукових текстів» (грунтуючись на обраній вами спеціальності).
2. Презентація «Пропагування стильової майстерності серед магістрантів, виховання в них мовного смаку».
3. Презентація «Актуальні напрями культуромовної діяльності».
4. Презентація «Науковий жаргон: основні ознаки та причини появи».
5. Реферат «Письменники про історичне коріння наукового жаргону» (за бажанням оберіть зі списку: Ф. Рабле, Дж. Свіфт, М. Гоголь, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, А. Чехов, М. Твен, Дж. Джойс, К. Чапек, Дж. Орвелл).
6. Презентація «Роздуми філософів про науковий жаргон, недбалий терміновжиток».
7. Презентація «Філософія дискурсу».

Практичні завдання

1. Псевдонаукові публікації переобтяжені запозиченнями, які витісняють усталені питомі терміни. Доберіть правильний відповідник до запозичених термінів: рефлексія – , імплементація – , креація – , реновація – , симультанний – , арбітрарний – , реверсний – , маніфестувати – , вербалізувати – , кореспондуватися – .
2. До запозичень часто вдаються не для того, щоб точніше чи повніше передати думку, а щоб надати викладу штучної

наукоподібності, показати «елітарність». Відредагуйте слова: когніція – , інтеракція – , компарація – , реконцептуалізація – , флексибільність – , конститuent – , мутуальний – , інгерентний – , партисипаторний – , курабельний – , інтердепенденція – .

3. Наукове мислення оперує багатьма спеціальними поняттями, унаслідок чого в науковому викладі часто вживаються іменники. Наведіть приклади іменників зі значеннями опрeдметненої дії та опрeдметненої ознаки.

4. Науковому жаргону властиве багатослів'я, що побутує в кількох різновидах:

а) кількaслів'я – уживання кількох слів замість одного. Виправте: справляє стимулюючий вплив – .

б) навколослів'я – використання описових зворотів замість прямих назв. Виправте: діалогова взаємодія в ситуації розбіжності позицій сторін – .

в) зайвослів'я – надмірне або недоречне вживання «універсальних» термінів (наприклад, питання, проблема, процес, розвиток) і штампів (вирішити завдання забезпечення зростання, зробити кроки в напрямку активізації зусиль із прискорення). Наведіть свої приклади.

г) словоповтори – невиправдані повтори тих самих або спільнокореневих слів. Наведіть приклади.

5. Часто комунікативний потенціал у науковому мовленні має проблемний виклад. Наведіть приклади науково досконалих текстів у проблемному викладі, які належать до обраного вами фаху.

Література:[3];[5];[9];[10];[18];[31];[33];[34];[40].

Тема 5. Наукова комунікація як складова фахової діяльності

Мета заняття: виявлення особливостей та закономірностей розвитку наукової комунікації як складової фахової діяльності; поглиблення знань про рецензування та захист наукових робіт; усвідомлення академічної недоброчесності як проблеми культури науковця.

План

1.Форми наукової діяльності та типологія наукових жанрів.
Вимоги до оформлення первинних наукових жанрів.

2. Рецензування та захист наукових робіт.

3. Публічний виступ як усна форма представлення результатів наукової діяльності.

4. Академічна недоброчесність як проблема культури дослідника.

Методичні рекомендації

Приступаючи до першого питання, студенти повинні опанувати форми наукової діяльності та типологію наукових жанрів, навчитися правильно оформлювати первинні наукові жанри. Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вказано, що основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Виділяють такі жанри наукової діяльності: анотація, відгук, реферат, курсова та дипломна робота, стаття, дисертація, монографія, підручник тощо. Курсова, дипломна, дисертація, монографія належать до первинних наукових жанрів.

Завершальним етапом будь-якого дослідження є написання наукової роботи: курсової, дипломної, магістерської, кандидатської чи докторської дисертації, наукової статті, монографії. Важливим етапом виконання наукової роботи є її оформлення.

Оформляти наукову роботу слід відповідно до державного стандарту України ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення».

Курсова робота (курсний проект)– дослідження, присвячене вивченню конкретної проблеми, що передбачає поглиблення й узагальнення знань із фахової чи професійно орієнтованої дисципліни, розвиток дослідницьких навичок, спроможності самостійного осмислення наукової проблеми. Основні вимоги до написання курсової роботи такі:

- обсяг – 20-25 ст. (II курс), 30-35 ст. (III курс);
- робота повинна мати чітку структуру (титулка; зміст; перелік умовних позначень; вступ, де обґрунтовується актуальність, аналізується опрацьована література, визначається об'єкт і предмет дослідження, методи дослідження; основна

частина, яка поділяється на теоретичний і практичний розділи з описом дослідження; висновки; додатки (за потреби); список використаних джерел (на всі наукові джерела повинні бути посилання в тексті роботи);

- у роботі повинні бути дотримані мовні норми;
- робота має бути зброшурована.

Дипломна робота – навчально-наукове кваліфікаційне дослідження, що передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із базової фахової навчальної дисципліни та їх застосування для розв'язання конкретних наукових і практичних завдань у відповідній галузі знання. Дипломна робота готується з метою публічного захисту й отримання освітньо-кваліфікаційного ступеня «бакалавр», «магістр». Обсяг дипломної роботи – 50-100 ст. Її структура передбачає наявність титульного аркуша, змісту, вступу, теоретичної і практичної частин, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Наукова стаття – це невеликого розміру наукова праця (6–24 ст., 0,3–1 д. а.), надрукована в часописі або науковому збірнику, присвячена певній проблемі і розрахована на фахівців, які її розв'язують. Статті бувають:

- повідомлювальні (про нові результати);
- оглядові (аналіз, зіставлення, порівняння подій, явищ);
- аналітичні (всесторонній аналіз, розв'язання проблеми);
- дискусійні (суперечні питання).

Монографія – одноосібно написана праця (книга), у якій досліджується одна проблема, обмежене коло питань. У монографії зібрано, систематизовано й узагальнено значну кількість фактичного матеріалу, запропоновано наукову гіпотезу чи концепцію розв'язання проблеми. Монографія складається з теоретичних розділів, висновків і наукової літератури.

Дисертація – наукова праця, яку виконують для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук (кандидатська дисертація) та доктора наук (докторська дисертація). Це оригінальне наукове дослідження, яке може сприяти розв'язанню певної наукової проблеми (для кандидатської дисертації) або відкриттю нових напрямів у науці (для докторської дисертації).

Незважаючи на певну типовість, кожний науковий текст індивідуальний. Загальноприйнятою вважається така структура наукового тексту: титульна сторінка; зміст; перелік умовних позначень (якщо є потреба); вступ; основна частина, що складається з розділів, підрозділів, пунктів; висновки; література; додатки (якщо є потреба).

Будь-який текст можна поділити на частини (рубрики). Членування тексту на логічні, відокремлені одна від одної частини, називають рубрикацією. Текст основної частини науково-дослідницької роботи поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин науково-дослідницької роботи друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів – маленькими (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці в підбір до тексту. У кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка. Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 3-4 інтервалам.

Кожну структурну частину науково-дослідницької роботи треба починати з нової сторінки. До загального обсягу науково-дослідницької роботи, визначеного Положенням, не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів науково-дослідницької роботи підлягають нумерації на загальних засадах. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака №.

Першою сторінкою науково-дослідницької роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок науково-дослідницької роботи. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Такі структурні частини науково-дослідницької роботи, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Звертаємо увагу на те, що всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини науково-

дослідницької роботи, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їхні заголовки, тобто не можна друкувати: "І. ВСТУП", або "Розділ 6. ВИСНОВКИ". Номер розділу ставлять після слова "РОЗДІЛ", після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: "2.3." (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу.

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: "1.3.2." (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка. Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти. Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в науково-дослідницькій роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розмішені на окремих сторінках науково-дослідницької роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок або креслення, розміри якого більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або у додатках. Ілюстрації позначають словом "Рис." і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в науково-дослідницькій роботі подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис "Таблиця" із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з

номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: "Таблиця 1.2" (друга таблиця першого розділу).

Якщо в науково-дослідницькій роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При переносі частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово "Таблиця" і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова "Продовження табл." і вказують номер таблиці, наприклад: "Продовження табл. 1.2".

Формули в науковій роботі (якщо їх більше одної) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери формул пишуть біля правого берега аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова "Примітки" ставлять двокрапку.

Ілюструють науково-дослідницькі роботи, виходячи з певного загального задуму, за ретельно продуманим тематичним планом, який допомагає уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних з другорядними деталями тексту, і запобігти невинуватим пропускам ілюстрацій до найважливіших тем. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст – ілюстрації.

Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (підрисунковий підпис). Підпис під ілюстрацією звичайно має чотири основних елементи: найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом "Рис."; порядковий номер ілюстрації, який вказується без знаку номера арабськими цифрами; тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст із якомога стислою характеристикою зображеного; експлікацію, яка будується так: деталі сюжету позначають цифрами, які виносять у підпис, супроводжуючи їх текстом. Треба зазначити, що експлікація не замінює загального найменування сюжету, а лише пояснює його. Приклад: Рис. 1.24. (Назва): 1 - ...

Основними видами ілюстративного матеріалу в науково-дослідницьких роботах є: креслення, технічний рисунок, схема, фотографія, діаграма і графік. Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлюватися у вигляді таблиць. Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку науково-дослідницької роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою.

Вивчаючи друге питання, студенти мають засвоїти основи рецензування та опанувати вимоги до захисту наукових робіт. Відгуки та рецензії наукового керівника, консультанта та рецензента про письмову роботу, їх виступи на захисті письмової роботи є необхідним елементом її творчого та критичного обговорення, гарантією дотримання встановлених вимог та об'єктивності оцінки.

У відгуках (рецензіях) встановлюється актуальність обраної теми, ступінь обґрунтованості наукових положень, сформульованих висновків і рекомендацій, їхня достовірність, повнота і новизна, надаються рекомендації щодо їх використання, а також робиться висновок про відповідність письмової роботи встановленим вимогам, вказується на її зв'язок з державними чи галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки й техніки.

Відгук наукового керівника роботи готується в довільній формі із зазначенням рівня підготовки студента з відповідної навчальної дисципліни на основі таких критеріїв: ступінь самостійності у виконанні роботи; новизна поставлених наукових, навчальних та практичних питань, оригінальність шляхів їх вирішення; вміння використовувати наукову та навчально-методичну літературу; ступінь оволодіння методами дослідження; повнота і якість розробки теми; логічність, послідовність, аргументованість, літературна грамотність викладання матеріалу; відповідність вимогам державного стандарту освіти; можливість практичного застосування висновків, рекомендацій роботи; висновок про відповідність вимогам та оцінка роботи. Під час виступу на захисті письмової роботи, як правило, оголошується повний текст відгуку (рецензії).

Після завершення роботи готується доповідь на захист, яка не повинна перевищувати за часом 12-15 хвилин. У ній висвітлюється

обґрунтування актуальності теми дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; методологія та результати дослідження; елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях; труднощі, з якими довелось зіткнутися в процесі дослідження, положення, гіпотези, які не знайшли підтвердження; відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента. На захист можуть готуватися на великих аркушах паперу власні схеми, таблиці, діаграми, графіки тощо.

Захист розпочинається, як правило, доповіддю студента. Після доповіді студентові ставлять питання члени комісії і присутні. Після відповіді на всі питання головою комісії зачитується відгук про роботу та рецензію на неї.

Члени комісії чи присутні у своїх виступах висловлюють думку щодо письмової роботи та рівня підготовки студента. На всі зауваження, що викладені у відгуках та рецензіях, виступах під час захисту роботи, студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді. Хід захисту фіксується в протоколі засідання комісії. Оцінка виставляється на закритому засіданні комісії й оголошується її головою студентові і всім присутнім на відкритому засіданні.

У третьому питанні слід особливу увагу звернути на етапи підготовки публічного виступу. Особливим жанровим різновидом мовленнєвої діяльності, своєрідним за своєю природою, місцем серед інших видів мовлення, а також якісними ознаками, є публічний виступ. У ньому найповніше реалізується система мисленнєво-мовленнєвих дій – використання форм логічно-образного мислення та мовних засобів вираження. Діяльність людини, професія якої пов'язана з виголошенням промов, доповідей, читанням лекцій, вимагає набуття певної вправності у виборі відповідного жанру, формулюванні теми, відбору фактичного матеріалу та послідовності його викладу, а також високої культури мовлення та спілкування в цілому.

Залежно від змісту, призначення, способу проголошення й обставин спілкування виділяють такі жанри публічного виступу: доповідь, промова, виступ, повідомлення.

Доповідь – найпоширеніша форма публічного виступу, важливий елемент системи зв'язків із громадськістю, яка порушує проблеми, що потребують розв'язання. Доповідь може бути політичною, діловою, звітною, науковою.

Наукова доповідь – це доповідь, яка узагальнює наукову інформацію, досягнення, відкриття та результати наукових досліджень. Такі доповіді виголошують на різноманітних наукових зібраннях – конференціях, симпозіумах тощо.

Промова – заздалегідь підготовлений публічний виступ на актуальну тему, звернений до широкого загалу. Розрізняють розважальні, інформаційні, агітаційні, вітальні промови.

Виступ – публічне виголошення промови з одного чи декількох питань. Поширеним є виступ за доповіддю. У такому виступі орієнтовно має бути вступ (вказівка на предмет обговорення), основна частина (виклад власних поглядів на певне питання), висновки (пропозиція, оцінка).

Повідомлення – невеликий публічний виступ з певної теми.

Названі жанри публічного виступу близькі за змістом і формою, особливості їх підготовки та виголошення буде подано узагальнено.

Четверте питання розкриває феномен академічної недоброчесності. Основним поняттям академічної культури є академічна доброчесність у процесах навчання, викладання та наукових досліджень. Дослідники зазначають, що проблема порушення академічної доброчесності виявляється серед науковців багатьох країн, має історичне коріння та тенденцію до певного зростання.

Прояви академічної нечесності \:

- у студентському середовищі: списування на екзаменах, переписування чужих рефератів, замовлення дипломних робіт, використання чужих результатів без посилань на автора;
- у товаристві викладачів та дослідників: включення до авторів досліджень сторонніх осіб, неналежне наукове рецензування, примус до цитування та ін.

Окремого аналізу заслугоує такий прояв академічної нечесності, як плагіат. За даними МОН України, понад 90% студентів займаються плагіатом, значна частина з них навіть не усвідомлює, що це протизаконно. В енциклопедіях і довідниках плагіат визначається як навмисне чи усвідомлене представлення або оприлюднення чужого твору під іменем особи, яка не є автором

цього твору, без належних посилань. Дослідники проблем академічного плагіату рекомендують розрізняти безпосередній плагіат і запозичення інформації, на основі якої створюється новий дослідницький продукт за умов додержання правил академічної чесності. Проте щодо правомірності таких запозичень думки різняться. З правової точки зору головним критерієм плагіату вважають привласнення не теми чи ідеї, а самобутньої форми її висловлення, авторського способу її представлення. Наприклад, у мистецькій сфері творче переосмислення відомих сюжетних ліній чи оригінальна інтерпретація ідеї плагіатом не вважається.

Розрізняють такі види академічного плагіату:

- дослівне копіювання чужої роботи;
- копіювання значної частки тексту з одного джерела без жодних змін;
- заміна ключових слів і фраз зі збереженням основного змісту джерела;
- фрази з різних джерел у вигляді цільного тексту;
- значні запозичення з попередніх робіт автора (автоплагіат, самоплагіат);
- компіляція запозичених матеріалів з декількох джерел без відповідного цитування;
- письмові фрагменти з посиланнями на неіснуючу або неточну інформацію.

В Україні плагіат термінологічно закріплений у вітчизняному законодавстві, зокрема в Законах України «Про авторське право і суміжні права» та «Про вищу освіту». Проте в останньому відповідальність за прояви плагіату передбачена лише для осіб, які здобувають науковий ступінь. У випадку виявлення плагіату особу позбавляють наукового ступеня.

Ініціювання справи про плагіат у суді потребує документальних доказів, які позивач має сам подати разом із заявою. На проблему запобігання та боротьби з плагіатом звертає увагу й Міністерство освіти на науки України. З 2014 року вимогою МОН України є оприлюднення текстів дисертацій на сайтах установ, де вони захищаються.

Потрібно усвідомлювати, що головною вимогою при написанні наукового тексту є його унікальність. Перевірка текстового контенту здійснюється за допомогою програмних

засобів. Завдяки таким програмам можна здійснити перевірку тексту на унікальність. Для перевірки наукових робіт на унікальність потрібно використовувати таке програмне забезпечення, яке буде чітко вказувати, які частини запозичення тексту було використано та з яких джерел, щоб дійсно можна було перевірити, чи був плагіат. Для цього важливим є аналіз основних найбільш вживаних програм та онлайн сервісів, за допомогою яких можна здійснити перевірку наукових робіт.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть принципи формування структури наукового тексту.
2. Охарактеризуйте жанрові різновиди наукового стилю.
3. Який державний стандарт використовують для оформлення наукової роботи?
4. Назвіть основні вимоги до написання дипломної роботи.
5. Які жанри публічного виступу вам відомі?

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Структурні частини науково-дослідницької роботи».
2. Презентація «Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, діаграми, графіки, карти) і таблиці науково-дослідницької роботи».
3. Презентація «Ключові проблеми, висновки і твердження дипломної роботи».
4. Реферат «Проблема порушення академічної доброчесності в Україні».
5. Реферат «Проблема ставлення до плагіату в студентському середовищі».

Практичні завдання

1. Напишіть план та тези фахової статті, використовуючи матеріал вашої дипломної роботи (обов'язково визначте її різновид: оглядова, повідомлювальна, аналітична чи дискусійна).
2. Підготуйте доповідь для захисту вашої дипломної роботи.
3. Підготуйте публічний виступ. Жанр оберіть самостійно.
4. Назвіть види академічного плагіату. Наведіть фахові приклади. Запропонуйте шляхи подолання.

5. Проаналізуйте основні, найбільш уживані програми та онлайн сервіси, за допомогою яких можна здійснити перевірку наукових робіт.

Література:[13];[15];[17];[20];[29];[44].

Тема 6. Комунікативна компетенція у кваліфікаційній професіограмі фахівця. Публічний виступ в діловій та професійній комунікації

Мета заняття: вивчення змістовних характеристик іміджу сучасного ученого, принципів аналізу конкретних суб'єктів іміджу; ознайомлення із засадами ораторської компетентності науковця тазасобами впливу на слухача; актуалізація етапів написання тексту виступу.

План

1. Поняття іміджу в наукових комунікаціях у фаховій діяльності.
2. Комунікативна компетентність ученого як шлях до успіху: критерії комунікативної компетентності.
3. Ораторська компетентність науковця. Сутність і жанри публічних виступів (доповідь, промова, лекція).
4. Етапи написання тексту виступу. Засоби впливу на слухача.

Методичні рекомендації

Розглядаючи перше питання, слід зазначити, що імідж– це штучне створення певного образу.Імідж вченого залежить від того, до якого типу діяльності він належить: 1) теоретик, ідеолог дослідницької програми; 2) винахідник; 3) конструктор чи розробник нової технології.

Реальний імідж ученого можна визначититакими способами:

1) за допомогою експертного опитування та визнання його результатів у вигляді премій, нагород, надання грантових пріоритетів, інших форм публічного визнання (наприклад, так визначають лауреатів Нобелівської премії);

2) залучення спеціальних, так званих кількісно-якісних методів – контент-аналізу, індекс-цитовання, імпакт-фактору, на основі чого складаються рейтинги науковців за цими шкалами;

3) використання соціологічних методів дослідження громадської думки: опитування, інтерв'ю, анкетування.

В останні десятиріччя імідж провідних науковців дедалі частіше вимірюють, орієнтуючись на рейтинг їхніх публікацій у міжнародній системі індексу-цитат (SCI – science citation index) та на сукупні дані цитування наукових журналів – так звані імпакт-фактори, або коефіцієнти впливу (JCR).

Сьогодні видається понад сто тисяч наукових журналів, а бази даних ISI містять повні бібліографічні описи статей тільки 5835 часописів із 150 фундаментальних галузей знань. За даними ISI, світовий розподіл масиву статей у мережі цитування на рік такий: близько 70 % статей цитуються один раз, 24 % – 2–4 рази, близько 5 % – 5–9 разів, менше 1 % – понад 10 разів і більше. Близько 40 % наукових статей ніколи не цитуються.

Безперечно, «індекс-цитовання» – це своєрідна рейтингова шкала, яка визначає кількісно-якісний внесок ученого в науку. Українська дослідниця Л. Лобанова називає декілька суттєвих причин, які ставлять під сумнів визнання цілковито об'єктивним такий критерій:

- залежність від кон'юктури;
- індекс-цитовання залежить не тільки від наукового рівня роботи, а й від PR-активності вченого;
- за рахунок самоцитовання можна зробити великий індекс, а виявити зазначене технічно складно;
- проблема співавторів (можливість формального включення до списку авторів);
- мовний бар'єр (неоднозначність перекладу назв журналів та прізвищ в англійських версіях) та ін.

Виділяють такі складові іміджу ученого: особисті якості; наукова та навчальна діяльність; засоби, які сприяють формуванню наукового іміджу сучасного вченого (поширення необхідної та прозорої інформації серед наукового співтовариства ближнього та дальнього зарубіжжя; інтерв'ю для газет, журналів, телебачення, радіо тощо; участь у дебатах, теле-, радіо- і прес-конференціях; наукові публікації у зарубіжних виданнях).

Друге питання розкриває феномен комунікативної компетентності вченого та її критерії. А. Семенова подає таку класифікацію критеріїв: інтегральні критерії як оцінка загального стану явища або процесу; часткові критерії як оцінка складників явища або процесу; одиничні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу. На думку дослідниці, показники фіксують стан або певний рівень розвитку критерію. Показник – це явище або подія, що свідчить про динаміку певного процесу. Комунікативна компетентність особистості – це здатність встановлювати і підтримувати контакти з іншими людьми. Зазначене сприяє реалізації соціальних ролей і соціальних цінностей.

Дослідниками запропоновано характеристику комунікативної культури особистості як системи якостей, що включає:

1) творче мислення (нестандартність, гнучкість мислення, у результаті чого спілкування функціонує як вид соціальної творчості);

2) культуру мовної дії (грамотність побудови фраз, простота і ясність викладу думок, образна виразність та чітка аргументація, адекватний ситуації спілкування тон, динаміка звучання голосу, темп, інтонація і, звичайно, гарна дикція);

3) культуру самоналаштування до спілкування і психоемоційної регуляції свого стану;

4) культуру жестів і пластики рухів (самоуправління психофізичною напругою і розслабленням);

5) культуру сприйняття комунікативних дій партнера у спілкуванні;

6) культуру емоцій (як вираження емоційно-оцінних суджень у спілкуванні) та ін.

Розрізняють вербальні і невербальні засоби спілкування. Якщо спілкування здійснюється за допомогою немовних засобів, важливими є жести, особливості ходи, вираз обличчя, очей, дистанція між партнерами у спілкуванні тощо. Ефективна словесна дія залежить від того, наскільки суб'єкт володіє психотехнікою мови. Психотехніка мови – це система індивідуально-психологічного управління голосом, дикцією, інтонацією, логікою відповідно до соціально-психологічних умов спілкування.

Дослідники виокремлюють велику кількість критеріїв та показників складових комунікативної компетентності, зокрема когнітивний компонент (наприклад, знання про лексичне, граматичне багатство мови; усвідомлення культури мови як основи повноцінного соціального спілкування; знання про основні засоби невербального спілкування; знання про соціальні групи, з представниками яких можливе часте спілкування; знання про психічні процеси та стани людей); емоційний компонент (наприклад, ставлення до вживання нецензурних слів; розвиненість соціальної емпатії; розвиненість соціальної афіліації; розвиненість соціальної атракції; емоційна стійкість); діяльнісний компонент (мовна культура; розвиненість соціального інтелекту; групова взаємодія).

Дослідники Д. Канарі (D. Canary), М. Коді (M. Cody), В. Манасов (V. Manusov) запропонували такі критерії оцінки комунікативної компетентності: адаптивність (здатність змінювати поведінку і мету для задоволення потреб взаємодії); залучення до комунікації (поведінкова та когнітивна активність та когнітивна залученість, продемонстрована в поведінці у взаємодії); управління розмовою (регуляція комунікації її учасниками, адаптація та контроль соціальних ситуацій, контроль за перебігом комунікації та її змістом); емпатія (здатність демонструвати розуміння і ділитися емоційними реакціями на ситуації, когнітивне розуміння та ін.); ефективність (досягнення цілей розмови та досягнення особистих цілей), відповідність (підтвердження очікувань від певної ситуації).

Під час вивчення третього питання теми студентам слід розкрити сенс поняття ораторська компетентність науковця та розглянути сутність і жанри публічних виступів. У практичній роботі науковця досить часто виникає необхідність публічного виступу. Мистецтвом вдалої промови передбачає комплекс знань, умінь і навичок: формулювання проблеми та ідеї; мистецтво композиції; використання прийомів впливу на аудиторію; мовна та логічна майстерність.

Ораторське мистецтво базується на певних законах, серед яких закон аудиторії, стратегії, тактики, мови (мовленнєвого), ефективної комунікації, рефлексії. Покращити майстерність публічного виступу можна завдяки мовним, технічним,

психологічним, педагогічним і логічним чинникам. Мовні, технічні (інтонаційні) чинники – це способи передачі інформації. Вони впливають на якість інформації опосередковано, підсилюючи (або послаблюючи) інформацію. Мовна й інтонаційна (технічна) культура визначає ефективність впливу, такакономірність сприйняття, закономірність процесу переконання. Логічний фактор, забезпечує організацію інформації з точки зору упорядкування процесу мислення, його послідовності, незаперечності, тотожності, доказовості. До важливих ораторських якостей можна віднести такі: 1) ясність мислення й розмірковування; 2) уміння доводити та аргументувати; 3) повага до аудиторії.

Залежно від змісту, призначення, способу проголошення та обставин спілкування виділяються такі найпоширеніші жанри публічного мовлення: доповідь, промова, лекція. Отже, однією з найпоширеніших форм публічних виступів є доповідь. Доповідь – це публічний виступ, який містить виклад певних питань обов'язково з висновками та пропозиціями. Промова – це усний виступ з метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів. Ділова фахова промова вирізняється стриманістю в проявах емоцій, орієнтацією на логічний вплив, аргументованістю. Лекція є формою пропагування наукових знань. У ній, як правило, йде мова про вже вирішені наукові проблеми, до того ж більш загальні. Усі види лекцій об'єднує те, що вони несуть слухачам певну суму знань і є процесом спілкування між промовцем і слухачем.

Основна частина лекції може мати не більше семи вузлових питань або смислових частин. Не слід забувати про те, що перенасиченість лекційного матеріалу фактами, цифрами, датами утруднює сприймання, не дає можливості слухачам стежити за основною думкою.

Вивчення четвертого питання дозволить студентам з'ясувати етапи написання тексту виступу та засоби впливу на слухача. Успішна промова потребує попередньої підготовки: чим ґрунтовніша підготовка, тим солідніше, вагомніше виглядатиме виклад, а отже – і переконливіше. Алгоритм останньої можна визначити так: вибір теми – формулювання мети – складання плану – збирання матеріалу – робота над конспектом – репетиція.

При визначенні теми виступу потрібно враховувати такі моменти: тема повинна бути доречною, відповідати знанням промовця та інтересам аудиторії. Необхідно визначити мету промови та передбачити реакцію слухачів. Передовсім треба продумати план, який є короткою програмою будь-якого викладення. Є три види плану: простий, складний та цитатний. Важливо підібрати доречний матеріал, використовуючи чотири основних джерела накопичення матеріалу: особистий досвід; роздуми і спостереження; інтерв'ю і бесіди; читання.

Аналіз методичної літератури допоможе визначити основні вектори пошуку нових ідей, цікаві дані, фактів, прикладів, ілюстрацій для промови. У доповіді необхідно спиратися на офіційні документи, наукову, науково-популярну літературу, довідникову літературу, художню літературу, статті з газет і журналів, результати соціологічних досліджень, статистичні дані. При підготовці важливо скласти конспект, дотримуючись правил: використовувати повніречення, загально визнаний спосіб визначень; розмішувати розділи відповідно до їх взаємозалежності; уникати складних і взаємовиключних суджень; спиратися на твердження та ін.

Структура усного виступу містить вступ, основну частину, висновки. У вступі вказується актуальність теми, значення, формулюється мета виступу, коротко викладається історія питання. Під час вступу оратор повинен виконати такі завдання: встановити зв'язок зі слухачами; ввести їх у курс справи.

Зупинимося на способах формування ефективного вступу: спосіб підкріплення; спосіб приводу; спосіб спонукання до роздуму; прямий спосіб. Спосіб підкріплення загалом спрямований на встановлення контакту зі слухачами (так зване забезпечення «сприятливості»). Спосіб приводу висвітлює ситуацію або те, що має прямий стосунок до проблеми, яка обговорюється, привід, безпосередньо пов'язаний зі змістом промови. Спосіб спонукання до роздуму можна використовувати на початку промови. Він полягає в тому, що називають проблему або комплекс проблем і ставлять аудиторії запитання, які потім розглядаються в основній частині. Прямий спосіб передбачає безпосередній перехід до суті викладу. Необхідно відмовитися від будь-якого з вище перелічених вступів. У цьому випадку треба коротко назвати

причину виступу, швидко перейти від загального до конкретного і почати основну частину. Ця техніка раціональна, холодна, прямолінійна і властива тисячам невеликих ділових повідомлень.

Основна частина. Добре обміркований вступ і особливе закінчення ще не забезпечують успіху виступу. Перед промовцем стоїть завдання – не тільки привернути увагу слухачів, але й зберегти її до кінця виступу. Тому найбільш відповідальною є головна частина ораторської промови.

Висновки. Важливою композиційною частиною будь-якого виступу є закінчення. У висновках необхідно повторити думку, заради якої проголошується промова, підсумувати найбільш важливі положення, підбити підсумки сказаного, окреслити тему наступного виступу, викликати аудиторію на суперечку, виголосити заклик тощо. Особливо ретельно потрібно попрацювати над останніми словами виступу. Вони надовго залишаються в пам'яті. Якщо перші слова привертають увагу слухачів, то останні покликані посилити ефект виступу.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть соціальні функції, які корелюють із функціями іміджу як феномена масової свідомості.
2. Дайте визначення поняття «імідж» у контексті комунікативно-діяльнісного підходу.
3. Як ви розумієте сентенцію «характер семіотичних кодів в іміджі індивіда, групи, організації»? Наведіть приклади.
4. Визначте критерії оцінки комунікативної компетентності.
5. Охарактеризуйте закони ораторського мистецтва.

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Аспекти іміджформувальної інформації».
2. Презентація «Ефективність когнітивного, емоційного, поведінкового та сугестивного аспектів впливу».

3. Презентація «Складові іміджу вченого».
4. Презентація «Видатні оратори».
5. Реферат «Чинники комунікативної компетентності вченого».

Практичні завдання

1. Запропонуйте програму, упровадження якої сприятиме формуванню нової академічної культури, що базуватиметься на довірі, чесності, прозорості, реальному навчанні, справжній науковій роботі.
2. Назвіть способи визначення іміджу вченого. Наведіть приклади.
3. Проаналізуйте Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project – SAIUP) <https://saiup.org.ua>.
4. Запропонуйте варіантність стратегій іміджмоделювання.
5. Підготуйте доповідь або промову на тему вашої дипломної роботи.

Література:[7];[16];[22];[28];[37];[39];[43].

Тема 7. Ділові та наукові комунікації в організаціях. Форми ділових комунікацій

Мета заняття: поглиблення знань щодо предмету ділових та наукових комунікацій в організаціях; засвоєння форми ділових комунікацій.

План

1. Особливості комунікацій в організаціях і колективах.
2. Форми ділових комунікацій.
3. Інноваційні форми ділових комунікацій. Тенденції розвитку інформаційних технологій і мультимедіа.
4. Можливості й особливості Інтернету для комунікацій. Роль Інтернету у внутрішніх комунікаціях організацій.

Розглядаючи перше питання, студенти мають визначити особливості комунікацій в організаціях і колективах. Розрізняють

такі типи комунікацій у організаціях: міжособові комунікації; комунікації в системах зв'язку та командах; комунікації в організаціях та між організаціями; електронні засоби комунікацій. Окрім того, комунікації можуть бути усними та письмовими. Загалом існують вертикальні та горизонтальні комунікаційні зв'язки в організаціях. Вертикальні комунікації здійснюються згори й униз у ієрархічній структурі організації. У цих комунікаціях беруть участь менеджери, їхні керівники та підлеглі. Вертикальні комунікації, як правило, двонаправлені (спрямовані зверху вниз і знизу вгору з активним зворотнім зв'язком). Горизонтальні комунікації відбуваються між колегами та співробітниками на одному рівні. Вони сприяють координації між підлеглими ланками й відіграють головну роль у робочих командах, де є працівники різних відділів.

Комунікації між рівнями організації (вертикальна структура). Інформація передається в організації з рівня на рівень у межах вертикальних комунікацій.

Керівник комунікації – підлеглий. Ці відносини є елементом по горизонтальній схемі, але часто їх виділяють окремо, оскільки вони складають більшу частину комунікативної діяльності керівника.

Комунікації між різними підрозділами (горизонтальна структура). Додатково обмін інформацією по спадній або висхідній організації ще потребують горизонтальної комунікації. Майже всі організації складаються з багатьох підрозділів, тому обмін інформацією між ними потрібний для координації завдань і дій.

Неформальні комунікації. Як відомо, будь-яка організація складається з формальних і неформальних компонентів.

Електронні засоби комунікацій. Суттєвий вплив на комунікації в організаціях мають електронні засоби комунікацій. Інформаційні технології можуть використовувати комп'ютери, комп'ютерні мережі, телефони та інше устаткування. Існує шість найпоширеніших видів інформаційних систем: операційно-виконавча система; інформаційна система менеджменту; система підтримки рішень; адміністративна інформаційна система; інтранет-мережі; експертні системи.

Перешкоди та комунікативні бар'єри на шляху комунікативного процесу. Перешкоди, що виникають у сфері

комунікацій, поділяють на перешкоди в комунікаціях між особами та в організаційних комунікаціях. До бар'єрів на шляху міжособових комунікацій відносять: перешкоди, що зумовлені сприйняттям; семантичні бар'єри; невербальні перешкоди; поганий зворотній зв'язок та ін.

Перешкодами в організаційних комунікаціях є: викривлення повідомлень; інформаційні переваження; незадовільна структура організації.

Виділяють такі типи комуникативних бар'єрів: взаєморозуміння, семантичний, стилістичний, логічний, соціально-культурний тощо.

Найпоширенішим є поділ наукових комунікацій на формальні і неформальні, документні і недокументні, між якими встановлено тісний взаємозв'язок.

Розглядаючи друге питання, студенти повинні розкрити форми ділових комунікацій. Для представника будь-якої професії успішне володіння таким ефективним і потужним інструментом, як вміння майстерно і результативно провести ділову бесіду є важливим. Ділова бесіда – це розмова двох чи більше осіб з метою отримання певної інформації, вирішення нагальних проблем.

Залежно від змісту ділові бесіди можуть виконувати різні функції: обмін інформацією; формування перспективних заходів; контроль і координацію певних дій; взаємне спілкування під час вирішення актуальних проблем; підтримку ділових контактів на різних рівнях; пошук, висунення нових ідей; стимулювання дій у новому напрямку; розв'язання етичних проблем, що виникли під час спілкування та ін. Залежно від кількості учасників бесіди поділяються на індивідуальні та групові.

Загальними правилами підготовки і проведення бесіди є: формулювання конкретної мети і плану бесіди; вибір часу і місця, що влаштовують промовця і співбесідника; підпорядкування тактики меті; уважне слухання і фіксація отриманої інформації; коректне підведення підсумку після досягнення поставленої мети.

Найпоширенішим видом колективних заходів в організаціях є нарада. Нарada – це спільна діяльність колективу, об'єднаного однією метою і керована особою, у функції якої входить розпорядча діяльність. Основне завдання колективних масових заходів – залучення працівників до

вирішення господарських, виробничих, організаційних питань та проблем організації. З огляду на мету такого колективного заходу, як нарада, розрізняють такі її види: навчальна (інструктивна), інформаційна, диспетчерська, дискусійна тощо.

Розглянемо етапи ділових переговорів. Переговори – це вид спільної з діловим партнером діяльності, як правило, спрямованої на вирішення якої-небудь проблеми. Вони завжди припускають, принаймні, двох учасників, інтереси яких частково збігаються, а частково – розходяться.

Презентації. Для заохочення партнерів, клієнтів, встановлення ділових стосунків, створення відповідного іміджу фірми широкого розповсюдження набули презентації. Для організації презентації необхідно насамперед визначити терміни проведення, спланувати місце проведення, скласти програму презентації, з'ясувати коло учасників і розіслати запрошення (не пізніше ніж за 4 дні).

Інші види ділових заходів.

Конференція (конгреси, симпозіуми т.д.) – захід, спрямований на обмін поглядами з наукових та інших питань. Конференція передбачає наявність програми заходу, наперед підготовлений список доповідачів та участь експертів з питань конференції.

Семинар – захід, метою якого є інформування або навчання цільової аудиторії в інтерактивному руслі. Семінари відрізняються від конференцій меншою академічністю тем, проводяться професіоналами і експертами, кількість учасників обмежена, передбачають навчання.

Тренінг – захід, спрямований на навчання конкретним навичкам чи вмінням. Може бути академічним або професійним.

Конгрес – з'їзд, збори (як правило, з питань міжнародного значення). Має складну структуру заходів, велику кількість учасників, широкий суспільний резонанс.

Форум – масові збори, з'їзд. За структурою і технологіями підготовки схожий на конгресні заходи.

Симпозіум – нарада, конференція з приводу спеціальної наукової проблеми. Предметом симпозіуму може стати вузькоспеціальний аспект двохсторонніх відносин, економічного співробітництва та ін.

«Круглий стіл»– обговорення, дискусія з актуальної теми, проблеми, події. Принцип організації – рівноправ'я учасників.

Прес-конференція – організація заходу для засобів масової інформації в різних форматах: прес-конференція, прес-брифінг, «круглий стіл» тощо. Кожний з форматів має свій план, структуру, включаючи послідовність ряду подій.

Розкриваючи третє питання, студенти мають звернути увагу на інноваційні форми ділових комунікацій та тенденції розвитку інформаційних технологій і мультимедіа. Сучасний стан інформаційних систем та технологій можна охарактеризувати такими тенденціями:

1. Наявність значної кількості промислово функціонуючих баз даних великого обсягу, що містять інформацію практично по всіх видах діяльності суспільства.

2. Створення технологій, що забезпечують інтерактивний доступ масового користувача до цих інформаційних ресурсів.

3. Розширення функціональних можливостей інформаційних систем, що забезпечують паралельну одночасну обробку баз даних з різноманітною структурою даних, мультиоб'єктних документів, гіперсередовища, в тому числі реалізують технології створення та ведення гіпертекстових баз даних.

4. Включення в інформаційні системи елементів інтелектуалізації інтерфейсу користувача, експертних систем, систем машинного перекладу, автоіндексування та інших технологічних засобів.

У зв'язку з цим виділяють п'ять основних тенденцій у розвитку інформаційних систем та технологій: ускладнення інформаційних продуктів (послуг), здатність до взаємодії, ліквідація проміжних ланок, глобалізація, конвергенція.

Внаслідок глобальної інформатизації суспільства активізуються нові геополітичні процеси, такі як:

- глобалізація економіки, що проявляється у створенні транснаціональних корпорацій, міжнародному розподілі праці та ринків збуту продукції;

- глобалізація науки, що активізує створення розподілених міжнародних творчих колективів учених, які працюють над спільними науковими проектами, а також процес інтенсифікації

міжнародного обміну науковою інформацією, проведення міжнародних телеконференцій;

- глобалізація освіти, що активізує процес розвитку систем дистанційного навчання, створення відкритих територіально розподілених університетів, коледжів, інших навчальних закладів;
- глобалізація культури, яка проявляється у створенні електронних бібліотек, картинних галерей та інших творів мистецтва і літератури.

Зазначене активізує розвиток таких інформаційних технологій, як робота зі сховищами даних, WAP-технології, IP-телефонія, нові принципи побудови дисплеїв, хмарні сервіси, робота над створенням систем штучного інтелекту, виникнення дата-центрів, дистанційна освіта.

Системи штучного інтелекту. Системи штучного інтелекту, або штучні нейронні мережі (Artificial Neural Network, скорочено ANN) – перспективний напрям розвитку інформаційних технологій. Ці системи широко застосовуються при розв'язуванні неформалізованих задач або задач із неповними даними.

До систем штучного інтелекту належать також широко відомі експертні системи. Основою їх є база знань, в якій зберігаються потрібні для розв'язання поставленої задачі відомості та методи. Знання відображаються в експертній, описовій формі. База знань містить самонавчальний алгоритм, що спирається на процедурні знання оцінок рішень. Досить важливий компонент експертної системи – розвинутий інтерфейс із користувачем, який дає змогу наповнювати базу знань новою інформацією, виводити логічні висновки тощо.

Дата-центри. Із розвитком комп'ютерних мереж створюються спеціальні дата-центри для надання клієнтам будь-яких послуг, пов'язаних із роботою в Internet. До них належать:

- зберігання великих обсягів інформації клієнтів у спеціальному розподіленому сховищі даних, яке має надійний апаратний і програмний захист;
- використання потужних апаратних засобів та високошвидкісного каналу передачі даних, які значно підвищують швидкість обміну інформацією;
- проектування та розробка програмних систем замовника на високому професійному рівні;

- графічний дизайн, консалтинг висококваліфікованих спеціалістів;
- оренда сучасного ліцензійного програмного забезпечення.

Інформаційні технології в освіті. Наслідком об'єктивного процесу інформатизації суспільства та освіти є поява дистанційного навчання як найбільш перспективної, гуманістичної, інтегральної форми освіти, орієнтованої на індивідуалізацію навчання. Дистанційне навчання – нова організація освітнього процесу, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів навчання, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій, а також на принципах самостійного навчання, і призначається для широких верств населення незалежно від матеріального забезпечення, місця проживання, стану здоров'я. Дистанційне навчання дає змогу впроваджувати інтерактивні технології викладення матеріалу, здобувати повноцінну освіту, підвищувати кваліфікацію співробітників у територіально розподілених місцях.

Дистанційну освіту забезпечують такі технології: кейстехнологія, мережева, телевізійна.

Необхідно зазначити, що мотивація студентів до навчання зростає з використанням комбінованої технології (традиційної та дистанційної).

Розпочинаючи вивчення четвертого питання, студенти мають засвоїти можливості й особливості Інтернету для комунікацій та його роль у внутрішніх комунікаціях організацій. Завдяки Інтернету комп'ютерні комунікації сьогодні формують нову сферу інформаційної взаємодії, яка спричиняє виникнення нових видів суспільних відносин. Інтернет є універсальним засобом комунікації, що дає можливість спілкування в режимі реального часу та одночасно підтримувати зв'язок відразу з декількома співрозмовниками, обирати аудиторію та теми для дискусій.

На сучасному етапі розвитку стало можливим говорити про формування Інтернет-субкультури, що володіє практично повним набором необхідних ознак: власним сленгом, внутрішньою ієрархією, ідеологією, визначеними етичними нормами, достатньою кількістю формальних і неформальних лідерів, що формують навколо себе стійкі співтовариства користувачів. Як будь-яка субкультура, Інтернет поєднує великі групи людей,

формує коло інтересів і спілкування, стимулює розвиток міжособистісних відносин.

У наукових публікаціях простежуються спроби узагальнення класифікації можливостей Інтернету: для вчених (це засіб спілкування з колегами з інших країн; наука давно пододала національні межі, але тільки Інтернет надав вченим надійний, оперативний та зручний засіб спілкування); для політичних діячів (Інтернет став ефективним засобом комунікації з електоратом, проведення опитувань суспільної думки, публікацій передвибірчої програми, і т.ін.); для студентів (засіб навчання, дистанційної роботи, спілкування з однолітками).

Комунікація в Інтернеті інтерактивна. Це передбачає можливість активної взаємодії між сторонами – учасниками комунікації.

Інтерактивність означає можливість вступати в прямий діалог з аудиторією, а також те, що представники аудиторії також можуть спілкуватися між собою. Інтерактивність дозволяє отримувати швидкий зворотний зв'язок, вчасно аналізувати сформовану ситуацію і своєчасно реагувати у разі потреби.

Психологічна схильність користувачів Інтернету до отримання інформації, їх налаштованість на це сприяє більш позитивному сприйняттю і ефективному сприйманню повідомлень.

Можливість швидкого пошуку потрібної інформації. Розвиток цієї можливості відбувався поступово. Найважливішим кроком стало створення гіпертекстового проекту – «Всесвітньої павутини» World Wide Web. Гіпертекстові документи у запропонованій моделі мають зв'язок у вигляді гіперпосилань. Ці зв'язки заклали великі можливості для пошуку інформації.

Наступний важливий крок – апаратно-програмний комплекс, застосований для додавання сайтів в електронний каталог (індекс). Індексція сайтів полегшує і прискорює пошук інформації. Індекс (каталог) є основою для функціонування інформаційно-пошукових систем.

Інформаційно-пошукова система – це програмний комплекс, що забезпечує пошук і відбір необхідних даних у спеціальній базі з описами джерел інформації (індексі) на основі інформаційно-пошукової мови і відповідних правил пошуку.

Релевантність – це відповідність результатів пошуку сформульованому запиту.

Соціальна мережа – комунікативні засоби в мережі Інтернет, призначені для побудови, відображення та організації різних соціальних взаємин між його користувачами.

У найпростішому технологічному варіанті соціальна мережа – це сайт (соціальна мережа може бути створена також як платформа або онлайн-сервіс), який об'єднує користувачів за відповідними ознаками і дає їм можливість спілкуватися в межах цього сайту. Сайт соціальної мережі можна визначити за наявністю таких можливостей: створення інформаційного профілю користувача; користувач може задавати і підтримувати список інших користувачів; можливий перегляд і обхід зв'язків між користувачами всередині системи.

Особливе значення мають соціальні мережі, створені спеціально для професійного спілкування. Період високої популярності соціальних мереж почався в 1995 р. у зв'язку з появою американського порталу Classmates.com. Проект виявився досить успішним, що в наступні кілька років спровокувало появу безлічі аналогічних сервісів. Але офіційним початком поширення соціальних мереж прийнято вважати 2003-2004 рр., що пов'язано з виникненням LinkedIn, MySpace і Facebook.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні типи комунікацій в організаціях і колективах.
2. Назвіть функції ділової бесіди.
3. Опишіть види ділових заходів.
4. Визначте основні тенденції розвитку інформаційних систем і технологій.
5. Назвіть технології, що забезпечують дистанційну освіту.

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Проблема штучного інтелекту».
2. Презентація «Інформаційні технології в освіті».
3. Презентація «Характерні риси дистанційної освіти».
4. Презентація «Типи наукової комунікації, запропоновані Р. Якобсоном: внутрішньодисциплінарна, міждисциплінарна й зовнішньонаукова».

5. Реферат «Особливості мережевих наукових комунікацій (використання мережі Інтернет)».
6. Реферат «Електронні засоби комунікації».

Практичні завдання

1. Охарактеризуйте форми, способи та типи наукової комунікації. Наведіть приклади.
2. Проаналізуйте гносеологічні моделі наукової комунікації.
3. Проаналізуйте соціально-організаційні моделі наукової комунікації.
4. Поясніть схему комунікації, запропоновану К. Шенноном (зверніть увагу, що зазначена схема використовується у випадку, коли процеси інформаційної взаємодії між ученими розглядаються з позицій наукометричного підходу).
5. Порівняйте інтерналістський (наукометричний, представники Д. Прайс, К. Шеннон) та екстерналістський («критична теорія», представники Т. Адорно, М. Горкгаймер, Г. Маркузе, М. Фуко, П. Бурдьє, Д. Блур, Б. Латур) підходи.

Література:[7];[16];[23];[27];[39];[45].

Тема 8. Документна комунікація і її роль у професійно орієнтованій діяльності

Мета заняття: ознайомлення студентів з особливостями та основними закономірностями документної комунікації; засвоєння принципів класифікації ділових паперів та алгоритму їх складання.

План

1. Роль документної комунікації в житті сучасного фахівця. Офіційно-діловий стиль: структура й мовні особливості.
2. Документ як основна форма офіційно-ділового спілкування. Принципи класифікації ділових паперів.
3. Види ділового листування. Реквізити та правила оформлення ділових листів.
4. Трудовий договір, контракт та угода: загальні вимоги до складання.

Методичні рекомендації

Опановуючи перше питання, студенти мають розкрити роль та сутність документної комунікації, структуру й мовні особливості офіційно-ділового стилю. Офіційно-діловий стиль – це мова ділових паперів, що використовуються в офіційному спілкуванні між державами, установами, приватною особою й установою і регулюють їх ділові взаємини.

Основне призначення стилю – регулювання офіційно-ділових стосунків. Головні ознаки офіційно-ділового стилю: наявність реквізитів, що мають певну черговість, однозначність формулювань, точність, послідовність викладу фактів, гранична чіткість висловлювання, наявність усталених мовних зворотів, певна стандартизація початків і закінчень документів, широке вживання конструкцій (наприклад, у зв'язку з, відповідно до, з метою). Лексика стилю здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні. Залежно від того, яку саме галузь суспільного життя обслуговує офіційно-діловий стиль, він може містити суспільно-політичну, професійно-виробничу, науково-термінологічну лексику. Синтаксис стилю характеризується вживанням речень різної будови з прямим порядком слів; запроваджується поділ тексту на пункти, підпункти.

Виокремлюють такі функціональні підстили: законодавчий (закони, укази, постанови, статuti); дипломатичний (міжнародні угоди, конвенції, комюніке (повідомлення), звернення, протоколи, меморандуми, заяви); адміністративно-канцелярський (накази, інструкції, розпорядження, заяви, характеристики, довідки, службові листи тощо).

Офіційно-діловий стиль реалізується в таких текстах: закон, кодекс, устав, наказ, оголошення, доручення, розписка, протокол, акт, інструкція, лист, список, перелік, накладна тощо, а також виступи на зборах, наради, прес-конференції, бесіди з діловими партнерами.

Для офіційно-ділового стилю характерні метатекстові одиниці, за допомогою яких можна:

1. наголосити на чомусь важливому, привернути увагу читачів до важливих фактів;
2. пояснити, уточнити, виділити поняття;
3. поєднати частини інформації;
4. вказати на порядок думок і їхній зв'язок, послідовність викладу;

5. висловити впевненість або невпевненість;
6. узагальнити, зробити висновок;
7. зіставити або протиставити інформацію, вказати на причину (умову) і наслідки;
8. зробити критичний аналіз відомого або бажаного.

Вивчаючи друге питання, слід звернути увагу на те, що документ є основною формою офіційно-ділового спілкування, засвоїти принципи класифікації ділових паперів. Документ – основний вид ділового мовлення, що містить інформацію, «зафіксовану на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі» [ДСТУ 2732-2004].

Документ – це матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку й має відповідно до законодавства юридичну силу. Юридична сила документа – це «властивість службового документа, надана чинним законодавством, яка є підставою для вирішення правових питань, здійснювати правове регулювання й управлінські функції» [ДСТУ 2732-2004].

Документи виконують офіційну, ділову й оперативну функції, оскільки є писемним доказом, джерелом відомостей довідкового характеру.

Вирізняють письмові та рукописні документи.

Письмовий документ – текстовий документ, мовна інформація якого зафіксована будь-яким видом письма. Рукописний документ – це письмовий документ, створений способом нанесення знаків письма власноручно.

Види документів визначають за такими ознаками: найменуванням (назвою) – заяви, листи, телеграми, довідки, службові записки, інструкції, протоколи та ін.; походженням – службові (офіційні) й особисті.

Службові документи створюються організаціями, підприємствами та службовими (посадовими) особами, які їх представляють. Під посадовою особою розуміють особу, яка здійснює функцію представника влади чи обіймає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчим або адміністративно-господарських обов'язків. Службові документи формуються в установленому порядку.

Особисті документи створюють окремі особи поза сферою їх службової діяльності або виконанням службових обов'язків. До особистих також належать і ті документи, які містяться в приватному зібранні особи. За місцем виникнення виділяють внутрішні та зовнішні документи. Внутрішні документи мають чинність лише всередині тієї організації, установи чи підприємства, де їх складено; зовнішні – результатом спілкування установи з іншими установами чи організаціями. За призначенням – організаційні, розпорядчі, довідково-інформаційні, обліково-фінансові, господарсько-договірні, щодо особового складу. За напрямком – вхідні й вихідні. Вхідний – це службовий документ, що надійшов до установи. Вихідний – це службовий документ, який надсилають іншій юридичній чи фізичній особі. За формою – стандартні (типові) й індивідуальні (нестандартні). Стандартні – це документи, які мають однакову форму та заповнюються в певній послідовності й за суворо визначеними правилами (типові листи, типові інструкції, типові положення). Індивідуальні документи створюються в кожному конкретному випадку для розв'язання окремих ситуацій, їх друкують або пишуть від руки (протоколи, накази, заяви). За термінами виконання – звичайні безстрокові, термінові й дуже термінові. Звичайні безстрокові – це такі, які виконуються в порядку загальної черги. Термінові документи – зі встановленим строком виконання. До них належать також документи, які є терміновими за способом відправлення (телеграма, телефонограма). Якщо службовий документ потребує негайного виконання, передання тексту документа може здійснюватися також телефоном, телеграфом чи телефаксом. За ступенем гласності – загальні, таємні, для службового користування (ДСК).

Таємні документи мають угорі праворуч позначення «Таємно». Розголошення змісту такого документа призводить до кримінальної відповідальності. Конфіденційним документам надається гриф обмеженого доступу «Для службового користування», що проставляється в правому верхньому кутку першої сторінки на відстані 104 мм від межі лівого берега. За стадіями створення – оригінали, копії, витяг і дублікат.

Оригінал – це основний вид документа, перший і єдиний його примірник. Він має підпис керівника установи й, у разі потреби,

завірений штампом і печаткою. Оригінал першим набуває юридичної сили.

Копія – це точне знакове відтворення змісту оригіналу чи іншого документа. На копії документа обов'язково робиться помітка «Копія» вгорі праворуч. Оригінал і копія мають однакову юридичну силу. Витяг – копія офіційного документа, що відтворює деяку частину і відповідно засвідчена. Дублікат – повторний примірник офіційного документа, що має юридичну чинність оригіналу.

За складністю – прості (односкладові) й складні. Прості – містять інформацію з одного питання, складні – щодо двох і більше питань. За термінами зберігання – постійного, тривалого (понад 10 років) і тимчасового (до 10 років) зберігання. За технікою відтворення – рукописні й відтворені механічним чи електронним способом. За носієм інформації – оформлені на папері, диску, фотоплівці, магнітній стрічці, перфострічці. Сукупність взаємопов'язаних службових документів, застосовуваних у певній сфері діяльності чи галузі, називається системою документації.

Документообіг – рух документів в установі, організації від часу їх створення чи одержання до закінчення виконання або надсилання. Сумарна кількість документів, що надійшли в організацію, установу і створені ними за певний період, становить обсяг документообігу.

Організаційно-розпорядчі документи формують відповідно до Національного стандарту України «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» ДСТУ 4163 - 2003.

Кожний документ складається з окремих елементів, які називаються реквізитами. Реквізит службового документа – це інформація, зафіксована в службовому документі для його ідентифікації, організації обігу і/або надання йому юридичної сили. Сукупність реквізитів, розташованих у певній послідовності на бланку, називається формуляром.

Формуляр-зразок – це модель побудови формуляра службового документа, що встановлює сферу його застосування, формат, розміри берегів, вимоги до побудови конструкційної сітки та реквізити.

Опановуючи це питання, студенти мають засвоїти види ділового листування та реквізити та правила оформлення ділових листів. Лист – це поширений вид документації, один із способів обміну інформацією.

Службові листи належать до головних засобів встановлення офіційних, службових контактів між підприємствами, організаціями, установами, фірмами та закладами. Мета їх – пояснити, переконати, поінформувати і спонукати адресата до певної дії. За функціональними ознаками службові листи поділяють на такі, що потребують відповіді, й такі, що її не потребують. До листів, що передбачають відповідь, належать: листи-прохання; листи-звернення; листи-пропозиції; листи-запити; листи-вимоги.

До листів, що не потребують відповіді, належать: листи-попередження; листи-нагадування; листи-підтвердження; листи-відмови; супровідні листи; гарантійні листи; листи-повідомлення; рекомендаційний лист.

За кількістю адресатів розрізняють звичайні, циркулярні й колективні листи. Звичайний лист надсилають на адресу однієї інстанції, циркулярний – низці установ, колективний – на одну адресу, але пишуть його від імені керівників кількох установ.

Реквізити та правила оформлення ділових листів. Службові листи пишуть чи друкують на бланку або чистому аркуші паперу. Основні реквізити листа за державним стандартом такі:

1. Державний Герб. Має бути розташований у центрі верхнього берега або над серединою рядка з назвою організації.
2. Емблема організації, установи чи підприємства (не відтворюють, якщо на бланку розміщено зображення Державного Герба України).
3. Зображення державних нагород. Розташовуються у верхньому лівому кутку на рівні реквізитів.
4. Код організації установи чи підприємства. Зазначається за ЄДРПОУ після реквізиту «Довідкові відомості про організацію».
5. Повна назва установи, організації чи підприємства – автора листа. Відтворюється угорі ліворуч за допомоги штампа або друкарським способом.
6. Назва структурного підрозділу. Дозволяється

друкувати машинописним способом у верхньому лівому кутку.

7. Індекс підприємства зв'язку, поштова й телеграфна адреси, номер телетайпа, номери телефону, факсу. Розташовують у верхньому лівому кутку, оформлюють відповідно до поштових правил. Для здійснення розрахунково-грошових операцій на бланках листів указують номер розрахункового рахунка у відділенні банку.
8. Дату (день, місяць, рік) записують здебільшого словесно-цифровим способом (24 січня 2017 р.). На бланках дату листа ставлять ліворуч угорі на спеціально відведеному для цього місці. Якщо лист написаний не на бланку, то дату вказують під текстом зліва.

9. Адресат. Листи адресують організації, установі чи підприємству, службовій або приватній особі. Назву установи і структурного підрозділу подають у називному відмінку, а найменування посади й прізвище – у давальному. Якщо листа адресовано керівникові установи, назва якої входить у найменування посади, то прізвище й посаду подають у давальному відмінку, а назву установи – у родовому. До реквізиту «адресат» може входити поштова адреса. Слід пам'ятати: якщо лист адресовано установі, поштову адресу вказують після назви установи, структурного підрозділу й прізвища службової особи. Реквізити адресата друкують праворуч у верхній частині сторінки. Кожний елемент – назву установи, підрозділу, посаду, прізвище та ініціали особи, поштову адресу – подають з нового рядка і з великої літери. На конверті повторюють адресу отримувача листа, починаючи з «Кому», а потім вказують «Куди».

10. Будь-який службовий лист повинен мати заголовок до тексту, що містить стислий виклад його основного змісту. Він має точно передавати зміст листа і відповідати на питання «про що?». Якщо в листі

порушено кілька взаємопов'язаних питань, то заголовки може бути узагальненим.

11. Текст листа складається з двох частин: опису фактів або подій, що послужили підставою для написання листа; висновків і пропозицій.
12. Позначення про наявність додатка роблять ліворуч під текстом з нового рядка.
13. Підписує службовий лист переважно керівник установи (організації, підприємства), його заступник чи керівник структурного підрозділу. Якщо лист написано на бланку установи, то зазначають лише посаду, ініціал(и) та прізвище особи, яка підписує лист (назву установи не повторюють).

Розкриваючи четверте питання, студенти мають звернути увагу на загальні вимоги до складання трудового договору, контракту та угоди. Трудовий договір – угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом (далі власник), за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою з підпорядкуванням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник – виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором й угодою сторін.

Трудовий договір вважається укладеним, коли сторони досягли згоди з усіх умов, у тому числі з обов'язкових та додаткових.

Під час укладення трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що засвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи. Трудовий договір укладається як в усній, так і письмовій формі. Трудовий договір може бути: безстроковим; строковим; може укладатися на час виконання певної роботи.

Під час укладення трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. При цьому слід враховувати, що умова про випробування обов'язково повинна бути зазначена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. Якщо

працівник відмовляється від випробування, трудовий договір не може вважатися укладеним.

Припинення трудового договору – це юридичний факт, що є підставою для розірвання трудових правовідносин. Підставами припинення трудового договору є: 1) згода сторін; 2) закінчення терміну трудового договору, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна зі сторін не поставила вимогу про їх припинення; 3) призов або вступ працівника на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу тощо.

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках: 1) змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників; 2) виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню цієї роботи; 3) систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення; 4) прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин; 5) нез'явлення на роботу протягом більше як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки з вагітності і пологах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) за певного захворювання. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності; 6) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу; 7) появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; 8) вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вирокіом суду що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить

накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу.

Особливою формою трудового договору є контракт, спрямовування якого – створювати умови для виявлення ініціативи та самостійності працівника.

Контракт – це правовий документ, що засвідчує певну домовленість між підприємством, організацією чи установою й працівником про умови спільної виробничої й творчої діяльності, обумовлену певним терміном.

У тексті контракту зазначають орган, який наймає працівника; посаду, прізвище, ім'я, по батькові, кого наймають; термін дії контракту; загальні положення; функції та обов'язки сторін; компетенцію і права фахівця; матеріальне і соціально-побутове забезпечення працівника; відповідальність сторін, вирішення суперечок; зміну і розірвання контракту.

Документ, укладений у двох примірниках (по одному для кожної сторони), набуває юридичної чинності з моменту його підписання або з дати, обумовленої сторонами у контракті, й діє упродовж визначеного в ньому терміну: до 5 років, але не менше ніж рік. Контракт може бути змінений тільки за письмовою угодою сторін.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «офіційно-діловий стиль». Розкрийте основні ознаки функціональних підстилів.
2. Які є види документів? За якими ознаками їх виокремлюють?
3. Охарактеризуйте поняття «Національний стандарт України».
4. Назвіть реквізити та правила оформлення ділових листів.
5. Дайте визначення понять «трудова угода», «контракт», «угода».

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Склад реквізитів документів за Державним стандартом України».
2. Презентація «Обов'язкові реквізити документів, які складають в установі, організації».

3. Презентація «Підстави для розірвання трудових правовідносин».
4. Презентація «Підписання контракту. Реквізити».
5. Реферат «Основні відмінності контракту та трудового договору».

Практичні завдання

1. Наведіть приклади (з поясненням використання) метатекстових одиниць, характерних для офіційно-ділового стилю.
2. Як ви розумієте вислів «юридична сила документа»?
3. Напишіть текст в офіційно-діловому стилі. Запропонуйте студентам вашої групи виконати критичний аналіз зазначеного тексту.
4. Сформулюйте адекватні умови контракту, на які ви б погодились під час прийому на роботу.
5. Напишіть лист-звернення, лист-пропозицію, лист-запит, лист-відмову, рекомендаційний лист.

Література:[19];[26];[34];[41]; [44].

Тема 9. Наукові комунікації у фаховій діяльності – сучасні глобалізаційні виклики і перспектива

Мета заняття: ознайомлення студентів з особливостями та основними закономірностями розвитку наукової комунікації в епоху глобалізації. Аналіз використання міжнародних та вітчизняних наукометричних баз даних у науково-дослідницькій діяльності. Формування компетентностей, пов'язаних із візуальною комунікацією (інфографіка).

План

1. Глобалізація та її вплив на наукову комунікацію (процеси кодифікації наукової комунікації).
2. Поняття фахового наукометричного збірника, наукометричних баз даних.
3. Інфографіка як засіб візуальної комунікації.
4. Перспектива наукових комунікацій в контексті цивілізаційних викликів ХХІ ст.

Методичні рекомендації

У першому питанні слід особливо увагу звернути на зв'язок між глобалізацією і універсалізацією комунікативних норм і принципів, представленого, насамперед, в етосі науки. Практика кодифікації етичних і комунікативних регулятивів сучасної науки формує зразок міжкультурного діалогу в глобалізованому суспільстві й здатна вплинути на становлення етики солідарної відповідальності. Глобальні виклики призводять до необхідності вироблення універсальних культурних норм взаємодії, розуміння глобальної відповідальності спільнот, які перебувають на різних стадіях розвитку і належать до різних культур.

Наукова раціональність формує як універсальні пізнавальні цінності, норми і принципи мови (логіко-семантичні правила дискурсу Ю. Габермаса), так і правила взаємодії членів наукового співтовариства. Останнє знаходить вираз у кодифікації, регулятивах, розроблених в концепції етосу науки (Р. Мертон та інші). Прикладом філософського осмислення проблеми формування спільних нормативних засад взаємодії є дискурсивна (планетарна) етика відповідальності. Її запропонував видатний німецький філософ К.-О. Апель. За задумом автора, вона формується на основі дискурсивної етики, яка націлена на виявлення форм соціальної практики. Зазначене сприяє реалізації принципів ідеального комунікативного співтовариства. Праця «Дискурс і відповідальність: проблема переходу до постконвенційної моралі» К.-О. Апеля присвячена розгляду основних положень дискурсивної етики. Ця концепція належить (поряд з концепцією логіки розвитку моральної свідомості Л. Кольберга та теорією справедливості Дж. Ролз) до сучасних реконструкцій кантівського універсалізму.

Кризи та зміни моральних цінностей, інститутів традиційного суспільства не сприяють вирішенню проблем глобального рівня. В епоху глобальних загроз (поширення і вдосконалення зброї масового знищення) ймовірні наслідки дій людини (перш за все вченого) перевищують можливість контролю за її поведінкою традиційними засобами. Дистанційні інтеракції в значній мірі витісняють взаємодію «віч-на-віч», тому сучасна людина, на думку К.-О. Апеля, змушена звертатися до

нормативних принципів універсальної етики. У своїй концепції К.-О. Апель виходить з розрізнення трьох вимірів моралі. Мікромораль – традиційна «мораль заповідей» регулює безпосередні взаємодії та морально-психологічні відносини, які мало змінюються з часом, домінують традиції різних культур. У мезоморалі виникає відповідальність у сфері відносин спільнот й інститутів. Традиційна мораль сформувала тут зразки етичних комплексів, наприклад, господаря, політика, лідера тощо. Макромораль повинна формуватися перед лицем глобальних викликів, які несуть загрозу людству як цілому; це сфера відповідальності за долю всього людства, включаючи минулі і майбутні покоління. Планетарна макроетика – це етика відповідальності як «співвідповідальності». Отже, універсальна етика, на думку К.-О. Апеля, фокусується на затвердженні рівності всіх у комунікації, а також свободи і гідності особистості в ідеальному комунікативному співтоваристві. Обмеження інформації, нерівність по відношенню до інформаційних ресурсів, нерозвиненість структур і норм комунікації в умовах глобальних просторово-часових розмірностей характеризуються з точки зору К.-О. Апеля як етично недосконалі, а якість, доступність, глибина інформації стають релевантними нормами суспільного життя.

У сучасних соціально-філософських концепціях комунікація визнається основним фактором соціального життя. Н. Луман вважав, що комунікація відповідальна за внутрішньосистемний розвиток. Ю. Габермас стверджував, що комунікативна дія включає в себе всі види взаємодій, які здійснюються узгоджено з іншими людьми на тлі культурних смислів. Буття людини пов'язане із контекстом ситуації дії, що приймається учасниками комунікації. Принцип універсалізації, згідно з Ю. Габермасом, заснований на тому, що норма, яка претендує на значущість, повинна бути визнана як такою усіма учасниками дискурсу. До умов процесу комунікації Ю.Габермас відносив: імунітет проти нерівності, симетричність комунікації, керівництво одним мотивом: спільного пошуку істини. Прикладом універсальних норм комунікації можуть слугувати логіко-семантичні правила дискурсу, запропоновані Р. Алексі: жоден мовець не повинен суперечити собі; кожен, хто говорить, що застосовує предикат F до предмету A, повинен бути готовий

застосувати предикат F до будь-якого іншого предмету, який в усіх релевантних відносинах дорівнює A; кожен повинен говорити лише те, у що вірить; кожен не повинен використовувати один і той же вираз, надаючи йому різні значення; мовець, якщо висловлюється на тему, не пов'язану із предметом дискусії, повинен навести підставу для цього (обґрунтувати мету повідомлення); кожен, хто володіє мовою і є дієздатним суб'єктом, може взяти участь у дискусії; кожен може ставити під сумнів будь-яке твердження; кожен може вводити в дискурс будь-яке твердження; кожен може висловлювати свої установки, бажання і потреби; жодний примус зовні чи у дискусії не повинен заважати мовцям реалізувати свої права.

В етосі наукової спільноти головною є логіка аргументації в діалектичному процесі взаємного визнання учасників комунікації і досягнення згоди всередині спільноти. У подібному підході універсальні правила наукового співтовариства переосмислюються вже як правила, що виконують функцію трансцендентальних умов, які уможливають комунікацію.

Інституціоналізація та системна інтеграція суспільства сприяє формуванню нових комунікативних каналів та розвиток інтерсуб'єктивності. Гармонізація буття і розвиток соціальних структур пов'язані з включенням в комунікативний обмін інститутів в рамках громадянського суспільства. Зазначене є інституційним корелятом комунікативного співтовариства.

Отже, процеси глобалізації пербачають спільність гносеологічних, логічних і моральних норм, які є нормами раціональної комунікації і визначають відносини між суб'єктами та культуру діалогу. Правила комунікації, запропоновані практикою дискурсу (в становленні науки як соціального інституту), формують підстави кодифікації норм спільнот, залучених у процеси формування наукового співтовариства глобалізованого суспільства.

Наукова раціональність формує універсальні гносеологічні цінності, норми і принципи мови, дискурсу, а також і правила взаємодії представників наукового співтовариства. Базовими принципами наукового етосу є відповідальність і універсальна значимість діяльності суб'єкта. Раціональність обґрунтовує правила діяльності, формує її базові норми. Універсальність

впливає з раціональності і створює універсальні правила. Найбільш відомий універсальний етичний кодекс наукового співтовариства був сформульований в концепції етосу науки Р.Мертон. Етосом науки Р.Мертон називає комплекс цінностей і норм у формі розпоряджень, заборон, переваг і дозволів, які поділяються вченими та легітимізуються в термінах інституціональних цінностей. Етос науки створюється завдяки універсалізму, безкорисливості, скептицизму раціоналізму, емоційній нейтральності тощо. Джерелом неписаного кодексу норм Б. Барбер вважав консенсус великої кількості дослідників і моральних авторитетів, які спробували визначити ці норми. Систему норм Р.Мертон стали розуміти як «структуру винагорода». Зазначена система тлумачиться як *комунітаризм*, *колективізм*. Результати дослідження є суспільною власністю, вони не повинні приховуватись від інших дослідників, їх публікують в повному обсязі. Вчені повинні вважати себе людьми, що вносять вклад в загальну скарбничку знань наукового співтовариства; *універсалізм*. Оцінка наукового результату ґрунтується на достовірності (необхідно ігнорувати етнічну, расову приналежність дослідника, його стать, наукову репутацію, приналежність до певної наукової школи тощо); *незаангажованість*, *безкорисливість*. На результати дослідження не повинні впливати позанаукові інтереси (релігійні, економічні, політичні тощо). Даний імператив дає змогу вченому будувати діяльність таким чином, ніби крім осягнення істини у нього немає інших інтересів; *організований скептицизм*. Вчені зобов'язані бути критичними як по відношенню до роботи інших, так і до своєї роботи. Можливі сумніви і помилки в дослідженнях, необхідно обговорювати у науковому співтоваристві. Елементом наукового пошуку є обґрунтоване заперечення отриманих результатів. Імператив організованого скептицизму має на меті відповідальність дослідника, інституційно підкріплює професійну чесність вчених.

Взаємовигідні відносини – винагорода, професійне визнання як реакція на наукові досягнення – формують систему норм діючою. Отже, створюється інституціоналізована мотивація. Для опису поведінки вчених Р. Мертон і Е.Барбер запропонували дев'ять пар амбівалентних нормативних принципів. Зазначене пов'язане з тим, що науковці перебувають у стані вибору між

полярними імперативами, зумовленими протиріччям між ідеалом свободи наукового пошуку, соціальним запитом і комерційним замовленням. Використання нормативних принципів допоможе науковцю в цьому виборі завдяки орієнтації на діалектично парні регулятиви: 1. якомога швидше передавати свої наукові результати колегам, але не поспішати з публікаціями; 2. бути сприйнятливим до нових ідей, але не піддаватися інтелектуальним брендам; 3. прагнути результатів, які в подальшому отримають високу оцінку колег, але працювати, не звертаючи уваги на оцінки інших; 4. захищати нові ідеї, але не підтримувати необґрунтовані висновки; 5. докладати максимум зусиль, щоб знати роботи, які належать до сфери дослідження, але пам'ятати, що ерудиція іноді гальмує творчість; 6. бути ретельним в формулюваннях і деталях, але не впадати в педантизм, оскільки це шкодить змісту; 7. завжди пам'ятати, що знання універсальне, але не забувати, що будь-яке відкриття робить честь нації, якій належить науковець; 8. виховувати нове покоління вчених, але не приділяти навчанню занадто багато уваги і часу; 9. вчитися у «великого майстра» і наслідувати його, але не бути схожим на нього.

Внутрішня організація науки і її взаємодії з суспільством, етичні імперативи, відповідні науці різних періодів, не залишаються постійними, вони схильні до історичних змін. Мертонівський етос науки – модель, яку можна скоріше віднести до класичного типу наукової раціональності. Сучасна наукова діяльність практично не регулюється такими імперативами, як «безкорисливість», «колективізм» тощо. Колишня система норм залишається дієвою у форматі академічної або університетської науки, яка веде фундаментальні дослідження. Мертонівський підхід до проблеми нормативності в науковій діяльності є «охоронним механізмом» для фундаментальної науки, що підтримує дослідників, щиро відданих науці. Американський учений Дж. Займен запропонував перелік норм наукового співтовариства постакадемічного періоду (тобто періоду, коли наука стає колективним підприємством, організаційним співтовариством з фінансовими і державними інституціями, структурами). Він виокремив такі чинники: утилітарність, специфікація, локальність. На думку вченого, саме вони відповідають прагматизму, притаманному глобалізованого світу.

Етос науки конструюється на основі гносеологічних норм (група технічно раціональних операцій), комунікативних правил та етичних настанов. Б. Барбер наголошував, що ідея розгляду наукових норм як особливих чеснот учених поза зв'язком з цінностями суспільства є моральним провінціалізмом. Успішна презентація наукового етосу пов'язана з моральним цінностям всього суспільства. Сучасна наука трансформує ідеал ціннісно-нейтрального дослідження на користь людиновимірності об'єкта. Етос вченого поєднує орієнтованість на дискурсивну етику, зміст концептуальних підходів, свободу науковця, відповідальність перед майбутніми поколіннями. Отже, комунікативні зміни, пов'язані з переоцінкою методів і форм комунікації всередині наукових співтовариств, спрямовані на розвиток міжкультурного діалогу в глобальному вимірі. А наука як інституційний суб'єкт міжнародного дискурсу повинна впливати на становлення етики солідарної відповідальності (етики глобалізованого соціуму).

У другому питанні слід особливу увагу звернути на проблему використання міжнародних наукометричних баз даних у науково-дослідницькій діяльності. Вони є web-орієнтованими ресурсами, сервісами та засобами розповсюдження, оприлюднення результатів наукових досліджень. Необхідно виділити критерії добору наукометричних платформ відкритого доступу у проведенні наукових досліджень. Необхідно звернути увагу на загальні, технічні функціональні характеристики та показники міжнародної наукометричної бази даних, перспективи використання українських наукових видань та публікацій.

Розвиток єдиного інформаційного простору з інтенсивним впровадженням ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій) спричинили стрімке накопичення інформаційних ресурсів, основну частку яких займають публікації результатів наукових досліджень. У сучасному суспільстві найбільш вагомим є результат наукового дослідження, який повинен бути повно, конструктивно і органічно представлений в Інтернет-мережі. Наукову діяльність важко оцінити лише одним параметром, тим більше є необхідність оцінювання з використанням кількісних та якісних показників. Це пов'язано із багатьма проблемами, основними з яких є врахування якісного характеру наукової роботи та інтерпретування показників у числовій розмірності, що дає можливість отримати важливі

відомості про актуальність певної тематики і навпаки про застарілість, рівень опису сучасних проблем тощо.

Використання web-орієнтованих ресурсів і сервісів як засобів впровадження результатів наукових досліджень, зокрема їх оприлюднення та розповсюдження, забезпечує, по-перше, опублікування продукції за результатами наукового дослідження та доступ до неї користувачів мережі Інтернет, і, по-друге, автоматизує процеси збирання, опрацювання та подання даних про кількісні й якісні характеристики такого публікування.

Важливим інструментом розповсюдження результатів наукової роботи є web-орієнтовані вітчизняні та міжнародні наукометричні бази даних наукових публікацій. Доступ до публікацій світової спільноти науковців відкриває нові можливості щодо аналізу наукового рівня досліджень. Саме цитування наукових робіт вченими є оцінкою якості і значущості для науки і практики отриманих результатів. Наукометричні бази даних є основним осередком трансформації знань, головною інформаційною та соціальною характеристикою країни, університету або окремого вченого через канали подальшого застосування наукових результатів. Отримати узагальнену інформацію про стан науки України за галузевими, відомчими та регіональними показниками можна завдяки вітчизняній бібліометричній платформі «Бібліометрика української науки», що забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку наукової діяльності. Основними міжнародними наукометричними базами даних вважаються Scopus, РІНЦ (Російський індекс наукового цитування), Web of Science та Google Scholar. Також існують комерційні міжнародні наукометричні платформи (наприклад, SciVerse Scopus), що дають можливість оцінювання наукових праць, але до значної кількості публікацій, що розміщені у цих базах, для читачів доступ платний.

Сервіси наукометричних баз даних дозволяють автоматизувати роботу науковця зі створення колекцій публікацій, систематизації та складання їх бібліографічного опису, створення коротких описів, анотацій, цитування раніше відомих результатів, оприлюднення та оцінювання власних результатів наукових досліджень.

Наукометрична база даних (НМБД) – бібліографічна і реферативна база даних, інструмент для відстеження цитованості наукових публікацій. НМБД – це також пошукова система, яка формує статистику, що характеризує стан і динаміку показників активності та індексів впливу діяльності окремих вчених і дослідницьких організацій. Вона є некомерційною та забезпечує відкритий доступ користувачів до її ресурсів та сервісів.

Критеріями добору наукометричних платформ є такі: охоплення українських наукових видань та публікацій (обсяги індексування українських видань та публікацій, що розміщені у відкритих наукових архівах України), точність даних (правдивість показника цитованості наукової публікації, фільтрування надлишкових даних, можливість отримання усіх відомостей про публікації за автором), загальні характеристики НМБД (мова інтерфейсу, обсяг даних, джерело даних, наукометричні показники); функціональні характеристики (наявність розширеного пошуку, можливість комунікації науковців, ідентифікація науковця, можливість посилання на наукову публікацію). Серед міжнародних наукометричних систем відкритого доступу виокремимо такі системи: Google Scholar, Scholarometer, IndexCopernicus (IC), Microsoft Academic Search, Academia.edu, РІНЦ.

Google Scholar (Google Академія) (scholar.google.com.ua) є відкритою наукометричною базою даних наукових публікацій і разом з тим пошуковою системою одночасно. Google Scholar охоплює усі відкриті наукові джерела: наукові архіви, бібліотеки, репозитарії, сайти наукових установ. Система має зручний багатомовний інтерфейс. Google Scholar розраховує такі наукометричні показники, як, наприклад, індекс Гірша. Створення власного профілю у Google Академії надає можливість авторам відстежувати бібліографічні посилання на свої статті. Можна переглядати, хто цитує публікації, розраховувати кількість наукометричних показників. Google Scholar дозволяє здійснювати як простий, так і розширений пошук академічної літератури серед багатьох дисциплін та джерел, повідомляє користувачеві назву, фрагмент тексту і гіперпосилання на документ. Google Академія також дозволяє відфільтрувати результати пошуку за датою, створити сповіщення, вилучати з результатів пошуку цитати. Усі

записи в результатах пошуку – гіперактивні. Запис у результатах пошуку може містити інформацію про кількість цитувань документа, пов'язані статті, кількість версій, посилання на завантаження повного тексту. Особливістю цієї наукометричної системи є те, що вона містить відомості як про он-лайнні наукові статті, які опубліковано в електронних журнальних системах, електронних бібліотеках або на сайтах наукових товариств чи окремих науковців, так і про друковані статті, але індексує лише онлайнові наукові публікації. Google Академія дозволяє досліднику укладати свою бібліотеку бібліографічних посилань.

Особливу увагу варто приділити вітчизняній інформаційно-аналітичній системі «Бібліометрика української науки» (<http://www.nbu-viap.gov.ua/bpnu/>). Інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» призначена для надання суспільству цілісної картини стану вітчизняного наукового середовища, представлення його галузевої, регіональної та відомчої структури. У системі представлено бібліометричні портрети учених, профілі журналів і підрозділів установ, а також розроблено алгоритмічно-програмний інструментарій аналітичних обчислень. Інформаційні ресурси системи формуються шляхом опрацювання: створених бібліометричних профілів науковців на платформі Google Scholar, показників систем Scopus, Web of Science, Ranking Web of Research Centers, РІНЦ.

Отже, міжнародні наукометричні платформи відкритого доступу є потужним інструментом розповсюдження, оприлюднення та аналізу використання результатів наукових досліджень. Вони надають можливість не тільки якісного оцінювання наукової інформації, але й тісної взаємодії науковців усього світу. Наукометричні розрахунки у таких системах дозволяють визначити важливі показники цитованості та статистику наукової діяльності дослідників.

Основними критеріями добору наукометричних платформ під час проведення наукових й науково-педагогічних досліджень та їх показниками є: охоплення українських наукових видань та публікацій, точність даних (правдивість показника цитованості наукової публікації, фільтрування надлишкових даних, можливість отримання усіх відомостей про публікації за автором), загальні характеристики НМБД (мова інтерфейсу, обсяг даних, джерело

даних, наукометричні показники); технічні характеристики (наявність реєстрації, мобільний доступ, інтеграція з електронними соціальними мережами); функціональні характеристики (наявність розширеного пошуку, можливість комунікації науковців, ідентифікація науковця, можливість посилання на наукову публікацію).

Приступаючи до вивчення третього питання, студенти мають звернути увагу на той факт, що одним із вагомих засобів формування компетентностей є інфографіка. Вона дає змогу якісно сприймати значні обсяги інформації. Інфографіка використовує знакові засоби візуалізації: графіки, ілюстрації, дизайн, анімацію, карти-схеми, електронні ресурси, відеосюжети та інші елементи інтерактивності. Візуальна комунікація є одним із важливих засобів навчання: адекватне зображення містить ґрунтовну інформацію, спирається на зорове сприйняття. Зазначене впливає на ефективність для поширення знання візуальної мови. Інфографіка – один із видів візуальної комунікації, ефективна форма передачі контенту. Вона застосовується в засобах масової інформації: у друкованих ЗМІ, цифрових медіа (Twitter, Facebook, Youtube), навчальних виданнях. Інфографіка – це інформаційний блок, створений за допомогою зображення й типографічних елементів, які сприяють розумінню та засвоєнню текстової інформації. Інфографіка є ефективним засобом комунікації. Три основні характеристики, які забезпечують ефективність будь-яких методів візуальної комунікації, були сформульовані Д. Ланкау: привернення уваги (комунікація має залучати аудиторію); розуміння (комунікація має ефективно передавати знання, сприяти чіткому розумінню інформації); засвоєння (комунікація має надавати знання, що запам'ятовуються).

Інфографіка є наочним засобом, який можна використовувати в навчальній діяльності у формі ментальних мап або тематичних досліджень, застосовувати для пояснення змісту, наводити приклади та висновки. Її метою є унаочнення навчального процесу. Наведемо опис інформаційної графіки, запропонований Н. Смірноюю: *графіки, таблиці* тощо, що потребують мінімальних графічних зусиль і мінімального планування, головними критеріями яких стають правильно задані параметри і критерії аналізу, а також достовірність і повнота

інформації; *логічні схеми та реконструкції* (графічні або відео реконструкції подій), у цьому випадку якісне виконання залежить від якості тексту, від програмного забезпечення; *інфографічні розповіді*, які являють собою складні інформаційні пакети. Такі матеріали можуть бути використані в комплексі з друкованими пакетами документів і самостійно.

Проаналізуємо деякі види інфографіки. Розглянемо похідні від таблиць. Графіки використовують для зображення трендів і функціональних залежностей. Їх будують за допомогою точок, з'єднаних лініями або кривими вищих порядків. Ще одним видом, який часто використовують у навчальних виданнях, є інфографічні таблиці. Найбільш поширеним графічним прийомом створення таких таблиць є зафарбовування комірок різними кольорами (чи застосування різних видів штрихування) для унаочнення зв'язку між ними, їх приналежності до певних груп. Картосхеми застосовують у випадках, коли необхідно дати загальне уявлення про зображуване явище і створюють шляхом спрощення карт.

Абстрактні схеми класифікують за такими ознаками: 1) структурні схеми – визначають основні частини об'єкта чи явища, їх взаємозв'язки та призначення. Ці схеми використовують практично в усіх сферах навчального процесу для представлення ієрархій об'єктів і якісних даних; 2) функціональні схеми – роз'яснюють певні процеси, які відбуваються в певних функціональних частинах об'єкта дослідження (виробу, устаткування). У навчальних виданнях такі схеми можуть візуалізувати зв'язки процесів, понять, подій; 3) блок-схеми – описують алгоритми або процеси, у яких окремі кроки зображуються у вигляді блоків різної форми, з'єднаних між собою лініями, що вказують напрям послідовності. У навчальних виданнях блок-схеми можуть використовуватися для опису послідовності розв'язання задачі, проблеми, планування; 4) ментальні мапи – схеми, на яких відображають слова, ідеї, завдання, або інші елементи, розташовані радіально навколо основного слова чи ідеї. У навчальному процесі їх використовують для генерування, відображення, структурування та класифікації ідей, а також як допоміжний засіб під час навчання, організації, розв'язання проблем, ухвалення рішень і складання документів. Створення ментальних мап може значною мірою допомогти

суб'єктам навчання у конспектуванні складних тем, оскільки ці мапи безпосередньо відображають напрям думки в процесі сприйняття матеріалу, ознайомлення з проблемою.

Інфографічна розповідь – це сукупність інфографічних елементів, текстових і числових даних, рисунків, поєднаних загальною темою таким чином, щоб розповісти історію шляхом застосування візуальних елементів із мінімальною кількістю слів.

Досить поширеною є класифікація інфографіки за способом відображення. У цьому випадку інфографіку розподіляють на такі види: *статична інфографіка* – зображення з текстом без елементів анімації; *динамічна інфографіка* – інфографіка з анімованими елементами, яку можемо розподілити на два види: *відеоінфографіку* (відеоряд, що відображує основні факти, представлені у вигляді інфографіки із закадровим текстом); *інтерактивну інфографіку* (дає змогу користувачеві взаємодіяти з системою відображення інформації й спостерігати за реакцією системи).

Інтерактивність – це принцип організації системи, що здійснюється інформаційним обміном між елементами цієї системи. Інтерактивність полягає в проектуванні взаємодії між користувачем та інформаційною системою з використанням різних технологій, зокрема ПК, програмного забезпечення, веб і фізичних пристроїв. Інтерактивність у інформаційній графіці значно посилює її ефективність через комплексне застосування наступних чинників: інформативність, дизайн, віральність, сюжет та ін. Інтерактивність інфографіки може проявлятися як у «простих» формах (наприклад, при наведенні курсора на графіку з'являються додаткові відомості), так і у вигляді комплексних систем, коли відомості, що відображаються, залежать від користувача. Запропоновані підходи однаково підвищують ефективність інфографіки. Сьогодні відбуваються зміни в освітньому процесі. Зокрема, простежуються взаємозумовлені тенденції переходу: від друкованих навчальних видань до електронних мультимедійних засобів навчання, у яких значно зростає роль інформаційної графіки в представленні матеріалу; від анімованої та відеоінфографіки до інтер-активної, що підлаштовується під потреби суб'єкта навчання та дає йому змогу взаємодіяти зі змістовим комплексом, значно підвищуючи якість сприйняття

інформації. Таким чином, поширення набуває саме інтерактивна інфографіка. Серед її основних переваг можемо визначити **інформативність**. Інтерактивні технології дають змогу вмістити значно більше даних в інфографіці: розробник не обмежується площею зображення і може розміщувати додаткові дані, які користувач відкриє самостійно. Інтерактивність дає змогу створити невеличке зображення, з яким завдяки можливості взаємодії користувач може ознайомлюватися впродовж тривалого часу. **Дизайн** – яскраві переходи й анімація здатні зробити інфографіку значно помітнішою, привабливою та приємною у взаємодії. **Віральність** – здатність контенту поширюватися самостійно, без участі веб-майстрів і оптимізаторів). Інтерактивна інфографіка може бути цікавішою, ніж статична, тому забезпечить більший інтерес користувачів і сприятиме їх надходженню на сайт. Наявність кнопок для поширення інфографіки в соціальних мережах прискорить і спростить процес охоплення великої аудиторії за мінімальних часових і фінансових витратах. **Сюжет** – можливість взаємодії підвищує ефективність сприйняття, робить процес засвоєння видовищним, спонукає до подальшого поглиблення та залучення до сюжету інфографіки. Інтерактивна інфографіка характеризується здатністю повністю забезпечити систему сучасних мультимедійних видань. Основними властивостями медіаконтенту є гнучкість, інфоцентричність та персональний підхід. Отже, інтерактивна інформаційна графіка охоплює всі зазначені властивості (гнучкість та інфоцентричність).

Четверте питання необхідно присвятити розгляду перспектив наукових комунікацій у контексті цивілізаційних викликів ХХІ ст. Основними процесами трансформації сучасного соціуму є формування постіндустріальної світової цивілізації та інтегрального соціокультурного ладу, що пов'язано із процесами комунікативної глобалізації. Поняття «глобалізація» охоплює широкий спектр подій і тенденцій: розвиток світових ідеологій, інтенсивну боротьбу за встановлення світового порядку; стрибкоподібне зростання кількості й впливу міжнародних організацій, ослаблення суверенітету національних держав; появу та розвиток транснаціональних корпорацій, зростання міжнародної торгівлі; інтенсивні масові міграції й формування мультикультурних співтовариств тощо. Однією з

ознак глобалізації є кардинальні зміни в інформаційній сфері. Електронні медіа надають комунікату необмежений доступ до глобального інформаційного потоку, забезпечують можливість брати участь у комунікаційному процесі, дають змогу стати безпосереднім учасником, виступити в ролі комуніканта, створюючи і поширюючи інформацію. Зазначені процеси стали предметом дослідження сучасних філософів, соціологів, а саме: Дж. Карана, М. Кастельса, Д. Лалла, Н. Лумана, Е.Тоффлера та ін. Проблема глобалізації комунікації завдяки мережі Інтернет розглядалась Т. Бернерс-Лі, Ж. Бодріаром, Р. Крейгом та ін.

Глобалізація системи масової комунікації відображає процес трансформації комунікаційної системи. Це пов'язано з утворенням мережі комунікаторів, які обслуговуються єдиною розгалуженою системою засобів масової комунікації. Вони контролюються організованою спільнотою їх виробників. Мережа Інтернет постає як інструмент, засіб інтегрування думок та інформації. Користувачі формують контент (одночасно збирають, аналізують, коментують і поширюють інформацію). Соціолог М. Маклюен запропонував пояснення терміну «глобалізація» концепцією уявлення про світ як «глобальне село», через процес інтеграції одиничного, самобутнього в загальний політичний, соціальний, культурний чинники. М. Кастельс запропонував метафору побудованих на замовлення котеджах, які будуються глобально, а розподіляються локально.

Д. Лалл запропонував ідеологічну концепцію для аналізу масмедіа, комунікації та культури. На його думку, ідеологія це система ідей, що виражаються в процесі комунікації, а свідомість це сукупність світоглядних настанов, уявлень, чуттєвих сприйнятів, притаманних людині чи групі людей. Виникає прецедент маніпулювання публічним інформуванням за допомогою творців домінуючих ідеологій, які прагнуть стати так званою «інформаційною елітою». Ідея глобалізації світових суспільних просторів і культури має також і негативний компонент, наприклад, поведінкова стереотипізація, масифікація (флешмоби). Віртуальний простір окремих індивідів набуває рис об'єднаного віртуального простору різних спільнот та груп і перетворюється на глобальну віртуальну сферу.

Інтернет став унікальним колективним ресурсом міжнародної спільноти, формує можливості інтерперсональної та масової комунікації. Він є засобом глобалізації світу, що веде до об'єднання та інтеграції культур. Процес комунікативної глобалізації характеризує поняття віртуальна комп'ютерна соціалізація або кіберсоціалізація. Зазначене пов'язано з соціалізацією особистості в кіберпросторі, а саме процесом змін структури самосвідомості особистості, що відбувається в результаті використання сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій у контексті життєдіяльності. Це пов'язано з кіберпростором віртуального соціалізуючого інтернет-середовища. У процесі кіберсоціалізації виникають нові мотиви, цілі, потреби, установки, форми психологічної та соціальної активності пов'язані із віртуальним життєвому простором людини.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть особливості сучасної наукової комунікації у глобалізованому суспільстві.
2. Відобразіть (представте) складну інформацію вашої наукової роботи у вигляді інфографіки.
3. Визначте критерії добору наукометричних платформ.
4. Назвіть переваги інтерактивності у формуванні фахових компетентностей.
5. Окресліть поняття фахового наукометричного збірника, наукометричних баз даних.

Теми рефератів та презентацій

1. Презентація «Тенденції розвитку та шляхи вирішення проблем наукових комунікацій в Україні».
2. Презентація «Інтерактивні методи віртуальних комунікацій у науковому та діловому середовищі».
3. Презентація «Електронні бібліотеки в системі віртуальних комунікацій».

4. Презентація «Значення веб-сайтів в діяльності науковця».
5. Реферат «Значення веб-форумів в діяльності науковця».

Практичні завдання

1. Під час підготовки до семінарського заняття використайте інформацію, розміщену на сервісі Google Scholar. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.abc.chemistry.bsu.by/intro/part10/04.html>. Опишіть алгоритм використання сервісу.
2. Під час підготовки до семінарського заняття проаналізуйте, використовуючи спеціалізовану літературу та сайти розробників міжнародних наукометричних систем відкритого доступу, такі системи: Scholarometer, IndexCopernicus (IC), Microsoft Academic Search, Academia.edu, РІНЦ (вибірково). Опишіть алгоритм використання сервісу.
3. Підготуйте приклади вашої роботи з електронними бібліотеками. Визначте їх роль в системі віртуальних комунікацій.
4. Окресліть майбутнє наукових комунікацій у фаховій діяльності (підготуйте футурологічний есей).
5. Візьміть участь у фаховій інтернет-конференції. Визначте роль інтернет-конференцій у науковій комунікації.

Література:[24]; [27]; [37]; [40]; [46]; [47].

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Акмалдінова О. Professional English: Computer Technologies: [навч. посіб.] / О. М. Акмалдінова, О. Є. Бугайов, Г. В. Бабій, С. А. Волгіна. – К. : НАУ, 2014. – 352 с.
2. Акмалдінова О. Тематичний словник ділової лексики з авіації [Текст] : [О. М. Акмалдінова, О. О. Письменна, Н. Г. Семенюк]. – К. : НАУ, 2014. – 614 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2004. – 342 с.
4. Броннікова Л. В. Комунікація в сучасній науці: нові засоби для виробництва знання / Л. В. Броннікова // Наукові праці. Філософія. – 2015. – Випуск 245 (том 257). – С. 38–42 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : philosophy.chdu.edu.ua/article/download/55794/51960
5. Бурлакова І.В. Визуалізація інформації як спосіб побудови інтерактивної комунікації і привертання суспільності до процесу прийняття рішень / І.В. Бурлакова // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science, IV (18), Issue: 109, 2016.-P. 61-65.
6. Габермас Ю. Філософський дискурс Модерну / Пер. з нім. В. Купліна. — К.: Четверта хвиля, 2001. — 424 с.
7. Головій В.М. Основи наукових досліджень: методологія, організація, оформлення результатів: Навч. посібник / В.М.Головій, Є.Ю.Кузькін, Л.В.Піддубна, В.М.Кузніченко, О.В.Ярмак. – К. : «Хай-Тек Прес», 2010. – 344.
8. Губерський Є.Є. Інформаційна політика України: європейський контекст : Монографія / Л.В.Губерський, Є.А.Макаренко, Є.Є.Камінський та ін. – К. : Либідь, 2007. – 360с.
9. Гудманян А. Г. Translation of official documents on civil aviation: навч. посіб. / А.Г.Гудманян, Г.А.Сулова, Н.І.Іванова, О.В.Каширська. – К. :Нац. авіац. ун-т. – 2005 – 136 с.
10. Гудманян А.Г. Переклад жаргонізмів сленгу і пейоративної лексики художніх фільмів США / А.Г.Гудманян,

- Ю.М.Плетенецька // Наукові записки. Серія "Філологічна". – Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2014. – Кн. 3. – С. 58-62.
11. Гудманян А.Г. Ділова англомовна комунікація: навчальний посібник / А.Г.Гудманян, Ю.М.Плетенецька, О.М.Линтвар. – К. : НАУ, 2016. – 128 с.
 12. Гудманян А. Г. ICAO standards and recommended practices concerning language proficiency requirements: The 2nd World Congress «Aviation in the 21st century. Safety in Aviation» / А.Г.Гудманян. – Київ, 2005. – К. :НАУ, 2005. – Р. 654-652.
 13. Гутброд Г. Успішна комунікація в бізнесі і освіті / Г.Гутброд, О.Беляков. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2006. – 207 с.
 14. Зеленська Л.Д. Наукова школа: сутність та етапи становлення / Л.Д.Зеленська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/Pedagogica/27756.do c.htm
 15. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ та ін.; за ред. С.О.Карамана]. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 560 с.
 16. Кенері Д. Міжособистісна комунікація : цільовий підхід / [Електронний ресурс] — Режим доступу: [www.trove.rla.gov. au/ work/30120657](http://www.trove.rla.gov.au/work/30120657)
 17. Коновець О.Ф. Масова комунікація: теорії, моделі, технології /Олександр Коновець. – К. : ЛГУ, 2009. – 266 с.
 18. Коць Т.А. Теоретичні засади вивчення мовної норми/ Т.А.Коць // Мовознавство. – №4, 2017. – С.59-64.
 19. Кулешов С.Г. Загальне документознавство : навч. посібник / С.Г.Кулешов. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 123 с.
 20. Мацько Л. І. Українська мова. Сучасний довідник. / Л.І.Мацько та ін. – Харків, 2012. – 654 с.
 21. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови / Г.С.Онуфрієнко. – К. : ЦНЛ, 2009. – 390 с.
 22. Осипова Н.П. Ораторське мистецтво : Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. Видання друге /

- Н.П.Осипова, В.Д.Воднік, Г.П.Клімова та ін. За ред. професора Н.П.Осипової. – Х. : Одісей, 2006. – 144с.
23. Основи наукового мовлення : навч.-метод. посібник / уклад. М.Т.Симоненко : Черкаси : ЧНУ ім.. Богдана Хмельницького, 2005. – 80 с.
 24. Ороховська Л.А. Медіакультура у дзеркалі філософії історії / Л.А.Ороховська. – К. : «Центродрук»,. 2015. – 334 с.
 25. Павлова О.І. Основи термінознавства: Навч. посіб. / О.І.Павлова. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 200 с.
 26. Палеха Ю.І. Організація загального діловодства: навч. посібник (зі зразками сучасних ділових паперів) / Ю.І.Палеха. – К. : Ліра –2009. – 458 с.
 27. Палеха Ю.І. Документально-інформаційні комунікації [Текст] : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Ю.І.Палеха, Н.В.Мурейко, О.Г.Оксіюк. – К. : Ліра-К, 2014. – 384 с.
 28. Палеха Ю.І. Іміджологія: навч. посібник/ Ю.І.Палеха. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2005. – 323 с.
 29. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки. Навчальний посібник / В.С.Ратніков. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 291 с.
 30. Саух Ю. Освіта та наука у ХХІ століття: українські реалії / Юрій Саух [Електронний ресурс] // Журнал Житомира. – 15.07.2009. – Режим доступу : <http://zhzh.info/publ/4-1-0-1173>
 31. Селігей П.О. Науковий стиль української мови: ресурси оновлення / П.О.Селігей. – Мовознавство, 2006. – № 3. – С.174 - 185.
 32. Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю / П.О.Селігей. – К. : Києво-Могилянська академія, 2016. – 628 с.
 33. Селігей П. О. Типи багатослів'я в наукових текстах // Українська мова. – 2013. – № 4. – С. 22-44.
 34. Семенов О.М. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О.М.Семенов. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 216 с.
 35. Sancho, V. La infografia: lecnicas, analisis y usos pe-riodisticos / V. Sancho. – Universitat Automoma de Barcelona, 2001. – 231 p.

36. Sless, D. Learning and Visual Communication / D. Sless. – New York-Toronto: Croom Helm London John Wiley & Sons, 1981. – 208 p.
37. Соціокультурний зміст новітніх мегатехнологій / В.І.Онопрієнко, Л.В.Рижко, С.М.Ягодзинський, Т.В.Бессалова, М.В.Онопрієнко, О.В.Живага, Н.О.Блажевич, Л.І.Єременко; за ред. В.І.Онопрієнка. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. – 352 с.
38. Стогній В.С. Державні премії України // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І.М.Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – К., 2003-2016.
39. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого : Підручник для науковця / Ю.П.Сурмін. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
40. Сурмін Ю.П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. / Ю.П.Сурмін. – К. : НАДУ, 2014. – 184 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
41. Сучасне діловодство: зразки документів, діловий етикет, інформація для ділової людини / уклали: Н.Г.Горголюк, І.А.Казімірова ; за ред. В.М.Бріцина. – К. : Довіра, 2010. – 687 с.
42. Український внесок у розвиток світової науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://newlife.rv.ua/9-cat-all/920-2010-04-09-06-14-49.html>
43. Шахрай В.М. Критерії та показники визначення сформованості соціальної компетентності особистості / Шахрай В.М. [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.narodnaosvita.kiev.ua.
44. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С.В.Шевчук, І.В.Клименко. – К. : Алерта, 2015. – С. 532 – 597.
45. Шейнов В.П. Где найти недостающее время и нестандартные решения. Все успеть и преуспеть / В.П.Шейнов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.livelib.ru/book/1002458133-gde-najti-nedostayuschee

vremya-i-nestandartnye -resheniya-vse-uspets-i-preuspets-viktor-shejnov. ЛІ7

46. Ягодзінський С.М. Глобальні інформаційні мережі у соціокультурній перспективі: монографія. / С.М. Ягодзінський. – К. : Аграр Медіа Груп, 2015. – 276 с.
47. Ярошенко Т. Наукові комунікації ХХІ століття : електронні ресурси для науки та освіти України / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2016. – № 5. – С. 17–22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/.../Yaroshenko_Nauko.